

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Навчально-науковий інститут психології та суспільних наук
Кафедра політичних наук і права

Кваліфікаційна робота бакалавра

ЦИФРОВА ДЕМОКРАТІЯ ПРОТИ ЦИФРОВОГО АВТОРИТАРИЗМУ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ

Виконав: здобувач
освітнього ступеня бакалавр
денної форми навчання
ОПП «Політологія»
спеціальності 052
Чернега Віктор Васильович)

Науковий керівник:
Доктор політичних наук,
професор
Наумкіна Світлана
Михайлівна)

Одеса – 2026

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ: ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ	8
1.1. Вплив цифрових технологій на трансформацію політичних режимів	8
1.2. Цифрова демократія та цифровий авторитаризм як моделі політичного розвитку	17
1.3. Методологія порівняльного аналізу цифрових політичних режимів	29
Висновки з першого розділу	33
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЦИФРОВОГО АВТОРИТАРИЗМУ	35
2.1. Практики цифрової демократії: інструменти участі та прозорості (на прикладі демократичних країн	35
2.2. Практики цифрового авторитаризму: механізми контролю та нагляду (на прикладі авторитарних режимів	42
2.3. Порівняльний аналіз моделей цифрового управління та перспективи їх розвитку	49
Висновки з другого розділу	60
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	82

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

AI	Штучний інтелект
OECD	Організація економічного співробітництва та розвитку
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ЗМІ	Засоби масової інформації

ВСТУП

Актуальність проблеми. Стрімкий розвиток цифрових технологій у ХХІ столітті став одним із ключових чинників трансформації сучасних політичних процесів і політичних режимів. Цифровізація охоплює практично всі сфери суспільного життя, змінюючи способи комунікації, участі громадян у політиці, функціонування державних інституцій та прийняття політичних рішень. У цих умовах цифровий простір поступово перетворюється на самостійне середовище політичної взаємодії, що суттєво впливає на характер відносин між державою та суспільством.

Проблематика впливу цифрових технологій на політичні процеси та політичні режими активно досліджується як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі. Серед зарубіжних дослідників вагомий внесок у вивчення цієї тематики зробили Я. ван Дейк, Л. Дальберг, М. Дезерііс, С. Джексон, Ф. Джиларді, Ф. Ессер, О. Кельм, С. Коулман, В. Скалія, К. Стокман, Й. Стрьомбак, Е. Фаулер, Д. Фрілон, Л. Халіл, Б. Хейг, Е. Чедвік та інші. У їхніх працях розглядаються питання цифрової політичної комунікації, онлайн-участі, трансформації інститутів влади та формування нових моделей політичного управління.

Серед українських науковців зазначену проблематику досліджують О. Гиляка, С. Квітка, В. Корсун, Н. Корчак, Н. Ларіна, Ю. Магиляс, М. Ніколаєва, Н. Орлова, П. Петров, О. Петришин, В. Подгорна, А. Рачинський, Н. Хома, М. Шманатов та інші. Їхні дослідження зосереджені на питаннях цифрової трансформації публічного управління, розвитку електронного врядування, цифрових прав людини та впливу технологій на політичні процеси в умовах сучасних соціально-політичних змін.

Водночас, незважаючи на значну кількість наукових праць, проблема залишається недостатньо систематизованою. Більшість досліджень зосереджені на окремих аспектах цифровізації, тоді як комплексне порівняння цифрової демократії та цифрового авторитаризму як альтернативних моделей

політичного розвитку потребує подальшого опрацювання. Це особливо актуально в умовах зростання ролі цифрових платформ, поширення дезінформації, розвитку алгоритмічного управління та посилення контролю в цифровому середовищі.

Таким чином, актуальність обраної теми зумовлена необхідністю комплексного аналізу впливу цифрових технологій на політичні режими, а також потребою у порівняльному дослідженні цифрової демократії та цифрового авторитаризму як ключових моделей розвитку політичних систем у сучасному світі.

Об'єкт дослідження – політичні режими в умовах цифрової трансформації.

Предметом дослідження виступають особливості функціонування цифрової демократії та цифрового авторитаризму, а також механізми використання цифрових технологій у політичному управлінні.

Метою дослідження є здійснення порівняльного аналізу цифрової демократії та цифрового авторитаризму з метою виявлення їхніх ключових характеристик, відмінностей і впливу на сучасні політичні процеси.

Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*:

- проаналізувати вплив цифрових технологій на трансформацію політичних режимів;
- розкрити сутність цифрової демократії та цифрового авторитаризму як моделей політичного розвитку;
- обґрунтувати методологію порівняльного аналізу цифрових політичних режимів;
- дослідити практики цифрової демократії, зокрема інструменти участі та забезпечення прозорості у демократичних країнах;
- проаналізувати практики цифрового авторитаризму, зокрема механізми контролю та нагляду в авторитарних режимах;
- здійснити порівняльний аналіз моделей цифрового управління та визначити перспективи їх розвитку.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Зокрема, застосовано порівняльний метод для виявлення спільних і відмінних рис цифрової демократії та цифрового авторитаризму; інституційний підхід – для аналізу трансформації політичних інститутів; структурно-функціональний метод – для визначення ролі цифрових технологій у політичній системі; системний підхід – для розгляду цифрових політичних режимів як цілісних утворень. Також використано метод аналізу та синтезу, узагальнення та систематизації наукових джерел.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання для подальшого дослідження цифрової трансформації політичних режимів, а також для розроблення рекомендацій щодо вдосконалення механізмів цифрового врядування. Отримані результати можуть бути використані у науковій діяльності, освітньому процесі та практиці державного управління, зокрема у сфері формування та реалізації цифрової політики.

РОЗДІЛ 1

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ: ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

1.1. Вплив цифрових технологій на трансформацію політичних режимів

Протягом останнього десятиліття спостерігається стрімке зростання рівня впровадження цифрових технологій. Ті можливості, які вони відкривають, стали ключовим чинником їх широкого поширення та активного використання. Цифрові інструменти істотно трансформували різні сфери суспільного життя, зокрема процеси комунікації та обміну інформацією. Не залишилися осторонь і політичні процеси, які також зазнали відчутних змін. Водночас роль цифрових технологій досі не отримала вичерпного наукового осмислення. Їх вплив здебільшого аналізується постфактум: на той момент, коли вони вже інтегровані у політичну практику, наукова спільнота лише починає системно досліджувати це явище [20].

Глобальне поширення інтернету створює передумови для впровадження цифрових технологій у світовому масштабі. Це, своєю чергою, стимулює політологічні дослідження, спрямовані на вивчення їхнього впливу на політичні процеси та взаємодію влади з громадськістю як на національному рівні, так і в ширшому міжнародному контексті. Проблематика використання цифрових технологій у політиці є відносно новою, однак демонструє стійку тенденцію до зростання актуальності. Відповідно, посилюється і науковий інтерес до цієї теми. Разом із тим, на сучасному етапі відсутнє чітко окреслене предметне поле, узагальнена теоретична база та уніфіковані методологічні підходи до її дослідження. Спектр наукових праць варіюється від аналізу ролі соціальних мереж у політичній комунікації [65] до вивчення впливу цифрових технологій на внутрішньопартійні комунікаційні процеси [64; 30].

Цифрові технології виступають не лише як самостійний потужний ринок і галузь, але й як основа підвищення ефективності та конкурентоспроможності

інших секторів економіки [16]. У межах цього дослідження під поняттям «цифрові технології» розуміється сукупність програмних, апаратних і мережових рішень, що використовуються для забезпечення комунікації та професійної діяльності. До них належать, зокрема, інструменти штучного інтелекту, а також веб- і мобільні застосунки, відкриті чи комерційні програмні продукти та цифрові платформи, які функціонують у середовищі Інтернету, соціальних мереж або мобільної взаємодії. Завдяки таким технологіям цифрова інформація може оперативно створюватися, накопичуватися та передаватися у значних обсягах між користувачами. У результаті формується новий цифровий простір, що існує поза межами матеріальної реальності, але водночас тісно з нею переплітається, фактично стаючи її невід'ємною складовою.

Поняття цифровізації трактується як процес насичення фізичного середовища електронно-цифровими пристроями, технологічними рішеннями та системами, а також організації постійного електронного обміну між ними. Це забезпечує інтегровану взаємодію між фізичним і віртуальним середовищами, формуючи так званий кіберфізичний простір [16]. У політичній площині така трансформація означає не лише модернізацію окремих технічних процедур, а й суттєву зміну принципів функціонування політичних режимів, механізмів реалізації влади, інструментів контролю, участі громадян і взаємодії між державою та суспільством.

Політичний процес можна визначити як динамічне функціонування та послідовну трансформацію соціально-політичної реальності і політичної системи суспільства, що проявляється у відтворенні її основних елементів. Він також охоплює активність політичних акторів, спрямовану на здобуття, утримання та реалізацію влади відповідно до власних інтересів, а також на вплив на владні інститути. У сучасних умовах саме ця сфера зазнає дедалі більшого впливу цифрових технологій, які трансформують канали комунікації, змінюють форми політичного представництва, механізми

мобілізації громадян та характер взаємодії між державними інституціями і суспільством [20].

Одним із найбільш помітних проявів цього впливу є трансформація виборчого процесу. Зокрема, дослідження М. Солвака та К. Василя засвідчили певне зростання участі громадян завдяки онлайн-інструментам, а також формування стійкішої звички голосування серед осіб, які брали участь у виборах уперше [63]. Водночас отримані результати не були настільки значними, щоб істотно змінити загальний рівень виборчої активності. На думку П. Скаріні, Ж. Жакета та А. Петітпаса, електронне голосування має потенціал найбільше впливати саме на ті групи населення, які зазвичай не беруть участі у традиційних формах голосування. Запровадження більш зручних і доступних інструментів може підвищити рівень залученості менш активних громадян, тоді як політично активні виборці залишаються залученими незалежно від формату голосування [56]. Отже, розширення спектра способів участі у виборах створює додаткові можливості для ширшого включення населення до політичного процесу.

Цифрові технології істотно змінюють і сферу політичної комунікації. Дослідження О. Кельма, У. Бернхарда, М. Доле, М. Ессера, Дж. Стрьомбака та інших науковців зосереджені на аналізі комунікаційної діяльності політиків і партій, взаємодії з громадськістю, а також громадянської активності в цифровому середовищі. У своїх роботах вони обґрунтовують, що вибір конкретних платформ і форматів комунікації по-різному впливає на аудиторію та особливості сприйняття інформації [48]. Політичні актори активно інтегрують цифрові інструменти у власну діяльність, що значно розширює їхні можливості у сфері комунікації. Використовуючи власні інформаційні ресурси та інструменти паблік рілейшнз у цифровому середовищі, вони здатні привертати увагу традиційних засобів масової інформації та формувати порядок денний [65].

Серед українських досліджень політичної комунікації та паблік рілейшнз, зокрема в умовах цифровізації, варто відзначити праці Г.

Почепцова, О. Панасенко, Т. Хлівнюк, З. Гадецької, О. Бондарчука та інших науковців. У своїх дослідженнях вони наголошують на зростанні ролі цифрового простору та технологій у розвитку політичної комунікації й публік рілейшнз. Інструменти, що з'явилися завдяки цифровізації, відкривають нові можливості як для ефективного формування взаємодії з громадськістю, так і для розширення участі громадян у політичному житті, а також підвищення результативності політичних кампаній.

Цифрові технології відкривають нові можливості для залучення громадян до політичного життя через онлайн-середовище. Окремі політичні партії активно використовують цифрові платформи як інструмент стимулювання участі громадян у політичних процесах. Зокрема, В. Скалія та К. Стокман проаналізували вплив таких платформ на функціонування політичних партій. Прикладом є онлайн-платформа італійської «Партії п'яти зірок», яка базувалася на концепції «прямої демократії» та запереченні традиційної ієрархічної структури. Механізм електронного голосування через офіційний сайт партії надає прихильникам можливість брати участь у прийнятті ключових рішень.

Водночас ця система не повною мірою відповідає принципам прозорості та рівноправної участі, оскільки визначення тем і строків голосування залишається прерогативою партійного керівництва, а інструменти для подальшого обговорення пропозицій і зворотного зв'язку фактично відсутні. Таким чином, подібні платформи справді спрощують участь прихильників у політичному житті партії, однак не забезпечують повноцінної реалізації ідеї «прямої демократії» [64].

М. Дезеріс здійснив порівняльний аналіз впливу цифрових платформ на організаційну структуру та розвиток двох політичних сил – італійської «Партії п'яти зірок» та німецької «Піратської партії». Виявлено, що ідеологічні відмінності між цими партіями безпосередньо позначилися на концепції та функціональних можливостях створених ними цифрових інструментів. У результаті їх застосування призвело до різних, подекуди протилежних

наслідків. Зокрема, платформа «Партії п'яти зірок» сприяла активізації політичної участі громадян, водночас посиливши централізацію партійної структури. Натомість використання платформи «Liquid Feedback», розробленої учасниками «Піратської партії» Німеччини, стало джерелом внутрішніх конфліктів і спричинило розкол усередині партії [30]. Попри те, що ці цифрові інструменти не мали вирішального впливу на організаційну структуру, рівень репрезентативності чи загальну діяльність політичних партій, досвід їх застосування демонструє потенціал цифрових технологій у трансформації форм політичної участі в майбутньому.

Одним із провідних напрямів використання цифрових технологій у політичній комунікації є політична реклама. Зокрема, таргетована реклама відкриває можливості для створення повідомлень, максимально адаптованих до психологічних характеристик цільової аудиторії. Завдяки розвитку пошукових систем і соціальних мереж онлайн-реклама стала одним із найпоширеніших каналів взаємодії з виборцями. Порівняльний аналіз політичної реклами на телебаченні та у Facebook дозволяє виявити основні тенденції розвитку цифрових інструментів у цій сфері. Згідно з висновками Е. Фаулера, Г. Франца та інших дослідників, Facebook забезпечує більш рівні умови конкуренції для політичних акторів порівняно з телебаченням, оскільки вартісний бар'єр для запуску рекламної кампанії є значно нижчим [34]. Хоча це не гарантує повної рівності представництва, така платформа розширює можливості для більшої кількості кандидатів безпосередньо взаємодіяти зі своїми аудиторіями.

Суперництво та взаємодія між політичними суб'єктами дедалі більше переміщуються у цифровий простір, охоплюючи глобальний, регіональний і локальний рівні. Це стосується як державних, так і недержавних акторів. Цифрові технології створюють умови для формування політики в онлайн-середовищі, яке може виступати як платформою для співпраці, так і ареною інформаційного протистояння. Водночас розвиток соціальних мереж сприяє

активізації громадянського активізму та урізноманітненню форм протестних рухів.

С. Джексон, М. Бейлі та Б. Велес підкреслюють, що онлайн-мережі відкрили для соціальних груп можливість самостійно артикулювати свої вимоги та привертати до них суспільну увагу, не обмежуючись рамками традиційних наративів. Активність у цифровому середовищі здатна впливати на прийняття політичних рішень і призводити до конкретних наслідків. У випадках успішної мобілізації така онлайн-діяльність може посилювати протестні рухи та викликати значний суспільний резонанс [47].

Д. Фрілон, А. Марвік і Д. Крайс зазначають, що можливості, які надають цифрові платформи, активно використовуються політичними акторами для привернення уваги до актуальних проблем, розширення власного впливу, а також встановлення контактів із засобами масової інформації чи лідерами громадської думки [36]. Поширення та результативність такої мережевої активності зумовили появу поняття «цифрова участь», що розглядається як нова форма політичної участі.

Освоєння цифрового простору державними інституціями тісно пов'язане з такими явищами, як цифрова бюрократія та цифрова дипломатія. Зокрема, цифрова дипломатія сприяє зростанню політичної значущості онлайн-середовища та розширенню мережі суб'єкт-об'єктних взаємозв'язків у ньому [14]. Використання офіційних вебсайтів і сторінок у соціальних мережах міністерствами закордонних справ та дипломатичними установами дозволяє значно підвищити рівень поінформованості громадян і розширити аудиторію, яка ознайомлюється з їхньою політикою.

Поняття цифрової бюрократії охоплює систему взаємодії між державою та громадянами в цифровому середовищі, метою якої є спрощення адміністративних процесів і підвищення якості послуг для обох сторін. В Україні цей напрям отримав інституційне оформлення зі створенням у вересні 2019 року Міністерства цифрової трансформації, одним із ключових завдань якого є розвиток інформаційного суспільства. Відповідно до Положення про

Міністерство цифрової трансформації України, цей орган забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах цифровізації, розвитку цифрової економіки, інновацій, електронного урядування та електронної демократії, а також сприяє розбудові інформаційного суспільства [15].

Загалом розвиток цифрових технологій справляє комплексний вплив практично на всі складові політичної сфери. Швейцарський політолог Ф. Джиларді, намагаючись концептуалізувати дослідження цього впливу, виокремлює три основні виміри: політичну комунікацію, політичну участь і процес формування політики [39]. У межах цих напрямів охоплюються ключові елементи функціонування ліберальних демократій, зокрема вибори та референдуми, політична поведінка, колективні дії, комунікаційні процеси, ухвалення рішень, а також державне й публічне управління [37].

Водночас сучасні наукові підходи дедалі частіше акцентують, що цифровізація впливає не лише на процедурні аспекти політики, а й на такі фундаментальні характеристики, як легітимність, рівень довіри, стабільність та інклюзивність політичних інститутів. У статті «Трансформація політичних інститутів у цифрову епоху: інновації, стабільність і криза довіри» наголошується, що традиційні моделі плюралізму, політичного представництва та підзвітності зазнають тиску з боку нових цифрових умов, які одночасно сприяють інституційним інноваціям і породжують ризики глибокої кризи довіри [13]. Попри розширення можливостей для залучення громадян через інструменти електронного парламентаризму, цифрові референдуми та онлайн-участь, такі виклики, як цифрова нерівність, інформаційні маніпуляції, кіберзагрози та фрагментація політичного простору, ускладнюють забезпечення стабільного розвитку демократичних систем.

Цифровізація істотно трансформує функціонування політичних інститутів, змінюючи способи взаємодії між гілками влади, форми громадянської участі та засади стабільності демократичних систем. Інформаційно-комунікаційні технології перебудували модель взаємодії між

громадянами та державою, поставивши під сумнів традиційні підходи до політичного представництва і делегування владних повноважень. З одного боку, цифрові платформи розширили можливості участі громадян у політичному процесі, а з іншого – спричинили фрагментацію політичного простору та послаблення класичних механізмів його стабілізації.

Водночас цифровізація суттєво вплинула і на взаємодію між гілками влади. Запровадження електронного урядування (e-governance) сприяло формуванню нових каналів комунікації між виконавчою, законодавчою та судовою гілками. Використання систем електронного документообігу, відкритих даних (open data) та платформ для електронних консультацій підвищило рівень прозорості державного управління та прискорило процес ухвалення рішень. Разом із тим цифрове урядування впливає на баланс владних повноважень: виконавчі органи, які швидше інтегрують технологічні інновації, нерідко випереджають у цьому парламентські та судові інституції. У результаті виникають ризики концентрації влади у виконавчій гілці, що зумовлює потребу у формуванні нових механізмів цифрового контролю та забезпечення ефективної системи стримувань і противаг.

Вагомим проявом інституційних змін у цифрову епоху став розвиток е-парламентаризму. Інтеграція цифрових технологій у діяльність законодавчих органів дає змогу парламентарям проводити засідання в онлайн-форматі, здійснювати дистанційне голосування та організовувати відкриті слухання за допомогою електронних платформ. Одночасно розширюються можливості участі громадян: інструменти електронних петицій, онлайн-консультацій, дискусійних платформ і навіть цифрових референдумів сприяють більш активному залученню суспільства до політичного процесу.

Особливого значення набуває впровадження новітніх технологій, зокрема великих даних (Big Data), штучного інтелекту (AI) та блокчейну, які суттєво трансформують політичні процедури. Використання Big Data забезпечує можливість глибокого аналізу громадської думки в режимі реального часу, що впливає на підходи до формування політичних стратегій.

Штучний інтелект уже застосовується для автоматизації обробки звернень громадян, аналізу петицій і прогнозування розвитку політичних процесів. У свою чергу, блокчейн відкриває перспективи створення більш прозорих і захищених систем електронного голосування. Водночас використання цих технологій супроводжується новими викликами, серед яких ризики маніпулювання даними, прийняття автоматизованих рішень без належного людського контролю, порушення приватності та нерівний доступ громадян до цифрових інструментів.

У сфері політичної комунікації цифрові технології суттєво посилили вплив таких явищ, як дезінформація, фейкові новини та політична поляризація. Дослідження цих процесів здійснюють Р. Леві, Б. Лайонс, К. Гес та інші науковці, які наголошують, що визначальною характеристикою цифрових екосистем є висока швидкість поширення інформації, зокрема й недостовірної [40]. Водночас Р. Леві підкреслює, що попри поширене уявлення про значний вплив технологій на поширення дезінформації, емпіричних підтверджень масштабного її засвоєння користувачами в цифровому середовищі наразі недостатньо. Щодо політичної поляризації, сучасні дослідження радше вказують на опосередкований, а не прямий вплив цифрових технологій на цей процес [51].

У цифрову добу проблема довіри до політичних інститутів набуває нових характеристик. Масове поширення дезінформації, інформаційні маніпуляції та кібератаки стали важливими чинниками, що підривають стабільність демократичних систем. Соціальні мережі функціонують як подвійний інструмент: з одного боку, вони розширюють можливості громадянської участі, а з іншого – сприяють фрагментації суспільної думки та формуванню так званих інформаційних бульбашок. Парадокс відкритості цифрового середовища полягає в тому, що зростання доступу до інформації не обов'язково супроводжується підвищенням рівня обізнаності чи довіри. Навпаки, інформаційне перевантаження, сумнівна якість джерел і поширення конспірологічних наративів формують ситуацію, за якої громадяни дедалі

частіше ставлять під сумнів достовірність офіційної інформації та легітимність рішень державної влади.

Одним із важливих напрямів дослідження впливу цифрових технологій на політику є використання штучного інтелекту у сфері надання державних послуг, а також ширше застосування цифрових рішень у державному управлінні, що зазвичай визначається як електронне урядування або «цифрова бюрократія». Як зазначає Хартман, впровадження технологій штучного інтелекту супроводжується низкою етичних викликів, зокрема проблемою неупередженості алгоритмів під час ухвалення рішень і надання послуг [42]. У свою чергу, Дж. Данахер, Р. Кенеді та інші дослідники підкреслюють, що алгоритмічні системи можуть відтворювати та навіть посилювати наявні в суспільстві упередження. У таких умовах дискримінаційні практики можуть набувати прихованого характеру, маскуючись під нібито об'єктивні результати алгоритмічної обробки [29].

Окремого значення набуває просторовий вимір цифрових трансформацій. Аналіз цифрової демократії є неможливим без урахування соціальних і територіальних нерівностей. Цифровий розрив поглиблює вже існуючі соціально-економічні диспропорції та ставить під загрозу інклюзивність демократичних процесів. Особи, які мають обмежений доступ до цифрових ресурсів, фактично опиняються поза політичним процесом, стаючи «невидимими» для інституцій влади. Це, своєю чергою, сприяє зниженню рівня політичної участі, посиленню апатії та зростанню соціального відчуження.

Отже, вплив цифрових технологій на політичні режими досліджується в межах кількох основних напрямів, серед яких політична комунікація, онлайн-реклама, роль цифрових інструментів у формуванні порядку денного та стимулюванні політичної активності громадян, а також потенційні можливості й ризики застосування штучного інтелекту у сфері державного управління. У фокусі наукового аналізу також перебувають питання цифровізації дипломатичної діяльності, функціонування державного апарату, розвитку

політичного публік рілейшнз, а також вплив цифрових технологій на рівень політичної участі, діяльність політичних акторів, громадянський активізм і протестні рухи.

Таким чином, цифровізація політики та політичних процесів постає як складне й багатовимірне явище, що характеризується взаємодією технологічних, інституційних і соціально-політичних трансформацій. Вона не обмежується модернізацією окремих процедур, а змінює фундаментальні засади функціонування політичних режимів. У межах демократичних систем цифрові технології, з одного боку, розширюють можливості участі, підвищують прозорість і ефективність комунікації, а з іншого – загострюють виклики, пов'язані з дезінформацією, політичною поляризацією, цифровою нерівністю та кризою довіри. За таких умов дослідження політики крізь призму цифровізації потребує комплексного підходу та подальшого розвитку теоретичних і прикладних напрацювань у міжнародному науковому середовищі.

1.2. Цифрова демократія та цифровий авторитаризм як моделі політичного розвитку

Стрімкий розвиток цифрових технологій, їх активне проникнення в усі сфери суспільного життя та формування глобального інформаційного середовища суттєво змінюють функціонування традиційних політичних інститутів, механізми публічного управління і характер взаємодії між владою та суспільством. Демократія як політичний режим і ціннісна система зазнає глибоких трансформацій під впливом цифровізації, що зумовлює потребу перегляду класичних теоретичних підходів і практичних моделей у контексті оновлення системи політичного управління. Водночас цифрова епоха не лише розширює можливості участі, підвищує рівень прозорості та підзвітності, але й створює умови для появи нових форм контролю, нагляду, маніпуляцій і

обмеження свобод. У зв'язку з цим у сучасному політичному дискурсі дедалі частіше цифрова демократія та цифровий авторитаризм розглядаються як альтернативні траєкторії політичного розвитку, що виникають у межах одного технологічного середовища.

Поняття «цифрова демократія» набуло статусу одного з базових концептів, що використовуються для пояснення трансформацій політичної сфери під впливом цифрових технологій. Водночас, попри його активне застосування в науковому середовищі, відсутня єдина узгоджена інтерпретація та чітка концептуалізація цього терміна. Додатковою проблемою є термінологічна невизначеність у розмежуванні понять «цифрова демократія» та «електронна демократія». Така ситуація зумовлена як складністю самого явища, так і різноманітністю дисциплінарних підходів до його аналізу [19].

У сучасній науковій літературі дослідження цифрової демократії розгортається в кількох ключових напрямках. Значна частина праць присвячена аналізу теоретико-методологічних основ електронного врядування та електронної демократії як інструментів трансформації системи публічного управління. Зокрема, Н. Корчак, А. Рачинський та Н. Ларіна [6] досліджують концептуальні підходи до цифрової трансформації та розвитку електронного врядування у сфері публічного адміністрування, наголошуючи, що впровадження сучасних цифрових технологій забезпечує якісні зміни у взаємодії державних органів із громадянами та бізнесом у різних сферах суспільного життя. Своєю чергою, теоретичні засади електронного врядування як інструменту публічного управління розвиває Р. Юсіфбейлі [21], який обґрунтовує методологічні підходи до впровадження принципів e-governance у практику державного управління та адміністрування.

Окрему групу становлять дослідження, присвячені практичним аспектам упровадження інструментів цифрової демократії в Україні. У цьому контексті варто відзначити роботу Центру розвитку інновацій [2], у межах якої здійснюється оцінювання стану розвитку місцевої електронної демократії на

основі спеціально розробленого індексу. У межах таких досліджень підкреслюється, що країни та міста, які активно впроваджують цифрові інструменти участі й управління, демонструють вищу здатність оперативно реагувати на сучасні виклики та ефективніше адаптуватися до змін. Важливим також є напрям, пов'язаний із аналізом європейського досвіду цифрової трансформації та можливостей його адаптації в українських реаліях. Зокрема, Н. Орлова [10] досліджує євроінтеграційні орієнтири цифровізації державного управління в Україні, акцентуючи увагу на складнощах імплементації європейського законодавства у національну практику.

Поряд із цим значна увага приділяється впливу цифровізації на реалізацію прав людини і громадянина. О. Петришин та О. Гиляка [12], аналізуючи виклики, ризики та перспективи прав людини в умовах цифрової епохи, зазначають, що цифрова трансформація різних сфер суспільного життя потребує належного осмислення та формування ефективного правового механізму, який би забезпечував регулювання, реалізацію та захист як уже існуючих, так і нових прав людини.

У зарубіжній науковій традиції проблематика цифрової демократії активно розвивається ще з моменту формування уявлень про цифрову трансформацію економіки та суспільства. Вагомий внесок у становлення теоретичних засад цифрової демократії зробили Р. Лінднер і Г. Айхгольцер [52], які у праці *E-Democracy: Conceptual Foundations and Recent Trends* здійснюють комплексний аналіз її концептуальних і теоретичних основ, зосереджуючись на взаємозв'язку між інтернет-комунікаціями та демократичними процесами.

Я. ван Дейк [69] у дослідженні *Digital Democracy: Vision and Reality* розглядає різні моделі цифрової демократії та оцінює їхній вплив на трансформацію політичних інститутів і політичних процесів. Водночас систематичний огляд наукової літератури, проведений Б. Гарвудом, А. Анандом і Б. Бхалаватом [43], демонструє, що цифрова демократія формує нові можливості для участі громадян у демократичному житті, однак її вплив

є неоднозначним і поєднує як позитивні, так і негативні наслідки для функціонування демократичних систем.

Узагальнення існуючих наукових підходів дозволяє трактувати цифрову демократію як міждисциплінарне явище. Вона формується на перетині політології, соціології, права, економіки, філософії та публічного управління, що зумовлює її складний і багатовимірний характер. У межах політологічного дискурсу цифрова демократія розглядається як нова модель організації політичного процесу, що ґрунтується на застосуванні цифрових технологій для реалізації демократичних принципів і цінностей [41]. У цьому контексті дослідники приділяють особливу увагу трансформації традиційних інститутів і процедур демократії під впливом цифровізації, аналізують нові форми участі громадян, зміни у механізмах ухвалення політичних рішень та еволюцію взаємодії між владою і суспільством.

У межах такого підходу цифрова демократія інтерпретується через призму різних теоретичних моделей – деліберативної, партисипаторної та моніторингової демократії. Використання цифрових технологій створює умови для розвитку деліберативних практик через розширення можливостей публічного обговорення та дискусії; сприяє реалізації партисипаторної демократії шляхом активізації безпосередньої участі громадян у процесах прийняття рішень; а також посилює моніторингову демократію, забезпечуючи ефективні інструменти громадського контролю за діяльністю органів влади [5; 9].

Соціологічний підхід до інтерпретації цифрової демократії акцентує увагу на дослідженні соціальних взаємозв'язків, що виникають у процесі цифровізації демократичних інститутів і практик. У межах цього підходу аналізується вплив цифрових технологій на структуру суспільства, трансформацію механізмів соціальної взаємодії, появу нових соціальних груп і спільнот, а також проблеми цифрової нерівності та забезпечення соціальної інклюзії.

Зокрема, Б. Гарвуд, А. Ананд і Б. Бхалават [43] підкреслюють, що в умовах розвитку цифрового суспільства змінюється характер соціальних зв'язків, способи формування соціального капіталу, а також процеси соціалізації та ідентифікації індивідів. Водночас важливим напрямом досліджень є проблема цифрового розриву та його вплив на демократичні процеси, а також пошук ефективних механізмів забезпечення рівного доступу різних соціальних груп до участі в цифровому середовищі [17].

Технологічний підхід до аналізу цифрової демократії зосереджується на інструментах і платформах, що забезпечують функціонування демократичних інститутів у цифровому середовищі. У його межах досліджуються цифрові рішення для громадянської участі, електронного голосування, онлайн-деліберації, а також можливості таких технологій, як соціальні медіа, блокчейн, штучний інтелект і великі дані [8; 38]. Зокрема, блокчейн розглядається як інструмент підвищення прозорості та безпеки демократичних процедур, соціальні мережі – як простір для мобілізації громадян і публічного обговорення, тоді як штучний інтелект і Big Data – як засоби аналізу громадської думки та підтримки процесів ухвалення рішень. Водночас разом із новими можливостями виникають і нові виклики, серед яких проблеми кібербезпеки, захисту персональних даних, інформаційних маніпуляцій та алгоритмічного впливу на політичну поведінку [7].

Правовий аспект цифрової демократії зосереджується на дослідженні нормативно-правових механізмів, що регулюють функціонування демократичних інститутів і процесів у цифровому просторі. Йдеться, зокрема, про забезпечення цифрових прав громадян, регулювання інформаційного середовища, захист персональних даних, гарантування свободи інформації та доступу до неї. У межах цього підходу аналізується правовий статус нових форм громадянської участі, особливості правового регулювання електронного голосування, а також механізми захисту базових цифрових прав і свобод, таких як право на приватність, свободу вираження поглядів і доступ до інформації [1; 11]. Окрему увагу приділяють проблемам протидії

дезінформації, пропаганді та маніпуляціям громадською думкою, що постають як нові виклики для демократії в умовах цифрової епохи [3].

Важливим аспектом концептуалізації є також співвідношення понять «цифрова демократія» та «електронна демократія». У сучасному науковому дискурсі простежується термінологічна невизначеність щодо використання таких понять, як «цифрова демократія», «електронна демократія», «кібердемократія» та інших близьких за змістом категорій. Звернення до історичної еволюції цієї термінології дозволяє відстежити зміну концептуальних підходів до осмислення демократії в умовах розвитку цифрових технологій.

Одним із перших понять у цьому ряду була «теледемократія», запропонована Т. Бекером [22], яка відображала можливості телекомунікаційних технологій у забезпеченні безпосередньої участі громадян у політичному процесі. З подальшим розвитком комп'ютерних технологій і мережі Інтернет у науковому обігу утвердився термін «електронна демократія», що акцентував увагу на застосуванні електронних засобів комунікації для реалізації демократичних процедур [28]. У 1990-х роках з'явилося поняття «кібердемократія», яке підкреслювало значення кіберпростору як нової сфери реалізації демократичних принципів [57]. Натомість термін «цифрова демократія» набув широкого поширення вже у 2000-х роках у контексті масштабної цифровізації суспільних процесів та становлення цифрового суспільства [41].

На нашу думку, найбільш обґрунтованим є підхід, відповідно до якого поняття «електронна демократія» пов'язується передусім із використанням електронних інструментів і технологій у межах інформаційного суспільства, тоді як «цифрова демократія» виступає ширшою та більш сучасною категорією, що відображає комплексні зміни демократичних інститутів, цінностей і практик під впливом цифровізації. Якщо електронна демократія зосереджується переважно на технологічних засобах, то цифрова демократія охоплює глибинну трансформацію самої логіки політичної взаємодії. Цифрові

технології істотно розширюють можливості держави враховувати суспільні запити, а громадянському суспільству – ефективніше впливати на процес ухвалення публічних рішень і протидіяти зловживанням владою.

Відповідно, цифрову демократію доцільно трактувати як сукупність демократичних інститутів, процесів і практик, що зазнають трансформації під впливом цифрових технологій і цифрової культури. Таке визначення підкреслює системний характер впливу цифровізації на демократичні процеси, який охоплює не лише технологічні, а й соціокультурні, політичні, правові та економічні зміни. Особливістю концепції цифрової демократії є її орієнтація на інтеграцію цифрових технологій у всі складові демократичного процесу та формування нової моделі демократії, адаптованої до умов цифрового суспільства [4].

У сучасному науковому дискурсі виділяють кілька концептуальних підходів до інтерпретації цифрової демократії. Зокрема, інструментальний підхід розглядає її як сукупність технологічних засобів і платформ, що забезпечують функціонування демократичних інститутів і процесів. Інституційний підхід зосереджується на змінах, яких зазнають політичні інститути під впливом цифрових технологій. Процесуальний підхід акцентує увагу на трансформації механізмів ухвалення рішень, громадянської участі, публічних дискусій і контролю за діяльністю влади.

Ціннісний підхід, у свою чергу, фокусується на переосмисленні базових демократичних принципів – свободи, рівності, справедливості та плюралізму – в умовах цифрового середовища [26]. Громадянсько-орієнтований підхід інтерпретує цифрову демократію як новий формат участі громадян і впливу на владні процеси за допомогою цифрових технологій. У сукупності ці підходи дають змогу розглядати цифрову демократію як комплексне та багатовимірне явище, що поєднує технологічні, інституційні, процесуальні, ціннісні й соціальні виміри [24].

Водночас розвиток цифрових технологій сприяв не лише модернізації демократичних інститутів, а й формуванню альтернативної моделі

політичного розвитку – цифрового авторитаризму. Упродовж останніх десятиліть класичні політичні режими зазнають суттєвих трансформацій, набуваючи нових форм, характеристик і різновидів. Одним із ключових чинників цих змін є технологічний прогрес і стрімкий розвиток інтернет-комунікацій. Інновації у сфері інформаційних і комунікаційних технологій швидко інтегрувалися у політичну сферу, діяльність державних інституцій та інші суспільні процеси. Якщо на початкових етапах технологічний розвиток сприймався переважно як фактор посилення демократії, то згодом і недемократичні режими почали активно використовувати новітні технології як інструмент зміцнення влади та підвищення її стійкості.

Саме на перетині розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і функціонування недемократичних режимів формується феномен цифрового авторитаризму. Він відкриває нові можливості для контролю та управління з боку влади, водночас створюючи додаткові ризики для якості демократичних процесів, а також для дотримання прав і свобод людини. Ці тенденції потребують глибокого наукового аналізу, що зумовлює актуальність дослідження цифрового авторитаризму як сучасного політичного явища, яке містить як очевидні, так і приховані загрози для майбутнього демократії.

У наукових дослідженнях цифровий авторитаризм здебільшого інтерпретується як форма державного контролю та репресій у кіберпросторі, що проявляється у порушенні приватності, цензурі контенту, поширенні дезінформації та інших обмежувальних практиках. Зокрема, Л. Халіл [49] визначає цифровий авторитаризм як використання технологій авторитарними режимами не лише для здійснення контролю, а й для формування поведінки громадян за допомогою спостереження, репресивних механізмів, маніпуляцій, цензури, а також навіть через надання певних послуг із метою збереження та посилення політичної влади. У цьому контексті цифровий авторитаризм постає як системне застосування цифрових інформаційних технологій авторитарними урядами для спостереження за населенням, придушення опозиційної активності, маніпулювання суспільною свідомістю, поширення

дезінформації та встановлення контролю над цифровим середовищем у цілому.

Серед держав, що активно розробляють, впроваджують і поширюють практики цифрового авторитаризму, провідне місце посідає Китай. Поряд із ним такі країни, як Росія, Саудівська Аравія та інші, не лише використовують сучасні технології для посилення контролю над власними громадянами, але й експортують відповідні моделі та інструменти до менш розвинених авторитарних режимів. Цифрові технології значно розширили арсенал засобів державного контролю та репресій, зробивши їх більш масштабними, ефективними, економічно доступними та водночас менш помітними. Якщо в демократичних державах цифрові інструменти здебільшого сприяють розвитку комунікації з громадянами, аналізу суспільних настроїв і вдосконаленню політики, то в недемократичних системах ті самі технології забезпечують владі безпрецедентні можливості для утримання контролю та зміцнення політичного режиму [18].

Зміст цифрового авторитаризму значною мірою визначається нормативно-правовою базою, сформованою в межах конкретної держави. Саме органи влади встановлюють критерії допустимого контенту в Інтернеті, а в окремих випадках навіть здійснюють ізоляцію національного інформаційного простору від глобальної мережі. До основних інструментів цифрового авторитаризму належать обмеження доступу до Інтернету, цензурування інформації, переслідування за онлайн-висловлювання, поширення дезінформації, тимчасове або повне відключення мережі, здійснення кібератак, таргетоване стеження з використанням соціальних платформ і технологій штучного інтелекту, а також застосування систем розпізнавання обличчя. Водночас цифровий авторитаризм рідко декларується як форма авторитарного контролю, натомість часто подається як реалізація ініціатив у сфері «розумного міста», забезпечення громадської безпеки чи інших формально легітимних управлінських заходів.

Показовим прикладом є Китай, який протягом тривалого часу інвестує значні ресурси у розвиток технологій контролю за населенням. Ще з 1998 року в країні функціонує система інтернет-цензури та фільтрації вебконтенту – так званий «Великий китайський фаєрвол» (Great Firewall), що використовується для регулювання внутрішнього вебтрафіку. Не запроваджуючи повної заборони доступу до Інтернету, держава суттєво обмежила можливості отримання інформації із зовнішніх джерел. Уряд Китаю встановив жорсткі правила щодо доступу до ресурсів, зміст яких не відповідає офіційній державній політиці. Більшість заблокованих платформ пов'язана з тематикою прав людини, а також із рухами за незалежність Тайваню та Тибету. Крім того, обмеження поширюються на популярні міжнародні сервіси, соціальні мережі та інформаційні ресурси, зокрема Google, YouTube, Meta, Twitter, Reddit, Wikipedia, WhatsApp, Viber, Zoom, а також на сайти міжнародних організацій і провідних світових медіа [18].

Починаючи з 2013 року, в Китаї запроваджено обов'язкову реєстрацію користувачів мобільного зв'язку за реальними іменами, а наприкінці 2019 року було ухвалено норму, відповідно до якої під час придбання смартфона або SIM-картки користувач повинен пройти процедуру сканування обличчя. Ці законодавчі зміни стали складовою ширшої політики у сфері кібербезпеки, спрямованої на обмеження можливостей анонімного доступу до мережі Інтернет.

Пандемія COVID-19 стала додатковим чинником, що суттєво прискорив розвиток практик цифрового авторитаризму в Китаї. У співпраці з приватними технологічними компаніями, зокрема Tencent і Alibaba, уряд розробив спеціальні цифрові додатки для оцінювання стану здоров'я громадян за принципом «світлофора». Такі системи визначали рівень ризику для громадської безпеки, водночас здійснюючи збір персональних і медичних даних, моніторинг переміщень, контактів, а також фіксацію показників, зокрема температури тіла. Зібрана інформація передавалася правоохоронним органам та іншим державним структурам. Цей приклад наочно демонструє, як

авторитарні режими можуть використовувати технологічні інновації для посилення контролю та спостереження за населенням.

Важливим є також те, що Китай не обмежується використанням технологій контролю виключно у внутрішній політиці. Китайські компанії, зокрема Huawei, HikVision, Yitu та інші, активно експортують програмне забезпечення, системи розпізнавання обличчя та інші інструменти цифрового моніторингу до десятків країн світу. За даними дослідників, у межах ініціативи Belt and Road Initiative Китай поширює не лише технологічні рішення, а й відповідні правові підходи цифрового авторитаризму більш ніж у 60 країнах [27]. Таким чином, цифровий авторитаризм у цьому випадку виступає не лише як інструмент внутрішнього контролю, а й як важливий елемент зовнішньополітичного впливу.

Що стосується Росії, то, хоча вона поступається Китаю за рівнем технологічного розвитку, держава також активно розвиває системи масового спостереження. Водночас російська модель цифрового контролю значною мірою поєднує цифрові інструменти з традиційними формами офлайн-репресій. Контроль над населенням ґрунтується не лише на технологічних засобах, а й на загрозі покарання, кримінальному переслідуванні, фізичному тиску, а також на утисках блогерів, ІТ-сектору та незалежних засобів масової інформації.

Паралельно в Росії функціонує система збору біометричних даних, активно впроваджуються технології дистанційної ідентифікації та системи розпізнавання обличчя. Використання цих інструментів створює можливості для формування детального цифрового профілю громадянина та постійного моніторингу його переміщень.

У межах аналізу цифрового авторитаризму особливого значення набуває проблема електронного голосування. З одного боку, такі інструменти потенційно здатні розширити участь громадян у виборчому процесі, однак в умовах авторитарних режимів вони часто використовуються як механізм контролю та маніпуляції. Приклад Росії з практикою дистанційного

електронного голосування свідчить про те, що формально демократичні процедури можуть поєднуватися з їх фактичним викривленням. У таких умовах електронне голосування ускладнює здійснення незалежного контролю за виборчим процесом і створює додаткові можливості для чинної влади утримувати політичні позиції.

Таким чином, однією з ключових рис цифрового авторитаризму є зміщення акценту від «реактивних» до «превентивних» форм репресії. Як зазначають Т. Драгу та А. Пшеворський [31], держава прагне не лише реагувати на опозиційну активність, а й попереджати її виникнення, ідентифікуючи потенційно нелояльних громадян, відстежуючи їхню поведінку та нейтралізуючи можливі загрози ще до їх організованого прояву. Це досягається шляхом постійного моніторингу цифрового середовища, цензурування інформації, контролю інформаційних потоків, а також використання алгоритмічних інструментів для прогнозування протестної активності.

Глобальні ризики, пов'язані з поширенням цифрового авторитаризму, уже набули очевидного характеру. Вони виходять за межі окремих великих авторитарних держав і фіксуються у багатьох країнах Африки, Латинської Америки, Близького Сходу та інших регіонів світу. Авторитарні режими дедалі активніше взаємодіють із державами, що виступають постачальниками цифрових технологій, з метою отримання доступу до сучасних інструментів контролю. Така зацікавленість зумовлена тим, що цифрові технології забезпечують можливість більш швидкого, масштабного та економічно ефективного контролю над суспільством. У підсумку режими, які використовують цифрові репресивні практики, підвищують власну політичну стійкість і здатність утримувати владу.

Для більш чіткого узагальнення відмінностей між цифровою демократією та цифровим авторитаризмом доцільно подати їх порівняльну характеристику за ключовими критеріями (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика цифрової демократії та цифрового авторитаризму

Критерій	Цифрова демократія	Цифровий авторитаризм
Загальна спрямованість	Розширення участі громадян у політичному процесі, підвищення відкритості та підзвітності влади	Посилення контролю над суспільством, збереження влади та обмеження політичної конкуренції

Продовження табл. 1.1

Роль цифрових технологій	Використовуються як інструмент участі, комунікації, прозорості, електронного врядування	Використовуються як інструмент спостереження, цензури, маніпуляції та репресій
Участь громадян	Сприяє залученню громадян до прийняття рішень через цифрові платформи, петиції, консультації, електронні сервіси	Має формальний або контрольований характер; цифрові інструменти можуть використовуватись для імітації участі
Доступ до інформації	Орієнтований на відкритість інформації, розвиток відкритих даних, прозору комунікацію	Передбачає фільтрацію контенту, цензуру, блокування ресурсів та контроль інформаційних потоків
Права і свободи людини	Підтримує реалізацію цифрових прав, свободу вираження поглядів, доступ до інформації	Супроводжується порушенням приватності, обмеженням свободи слова та цифрових прав
Взаємодія держави і суспільства	Базується на діалозі, зворотному зв'язку, цифровій участі та партнерстві	Базується на моніторингу, підпорядкуванні, односторонньому впливі та контролі
Основні інструменти	Електронні петиції, онлайн-консультації, електронне голосування, відкриті дані, цифрові платформи участі	Системи стеження, розпізнавання облич, цифрова цензура, блокування Інтернету, дезінформація, біометричний контроль
Політичний ефект	Підвищення прозорості, інклюзивності,	Посилення стійкості авторитарного режиму,

	ефективності врядування та громадянської активності	превентивне придушення опозиції, зниження рівня свобод
Ризики	Цифрова нерівність, дезінформація, кіберзагрози, алгоритмічні упередження	Масове стеження, репресії, маніпуляція громадською думкою, експорт авторитарних практик

Джерело: узагальнено автором

Наведене порівняння дає змогу побачити, що цифрові технології самі по собі не мають наперед визначеного політичного змісту. Їхній вплив залежить від характеру політичного режиму, інституційного середовища та цілей, з якими вони впроваджуються.

Отже, цифрова демократія і цифровий авторитаризм формуються як дві різні траєкторії політичного розвитку в умовах цифровізації. Цифрова демократія орієнтована на розширення участі, прозорості, підзвітності, відкритості та залучення громадян до політичного процесу. Натомість цифровий авторитаризм використовує ті самі технології для спостереження, цензури, маніпулювання, репресій та збереження влади. Саме тому цифрові технології не мають наперед заданого політичного змісту: їхній вплив залежить від характеру політичного режиму, інституційного середовища, правової бази та ціннісних орієнтирів суспільства. У цьому сенсі цифрова епоха не скасовує класичного протистояння демократії й авторитаризму, а лише переводить його у новий технологічний вимір.

1.3. Методологія порівняльного аналізу цифрових політичних режимів.

Дослідження трансформації політичних режимів під впливом цифрових технологій потребує чітко вибудованої методологічної основи, оскільки йдеться не лише про аналіз окремих інструментів або технологічних рішень, а про глибші зміни у способах функціонування влади, механізмах політичної участі, контролю, комунікації та взаємодії держави із суспільством. У

сучасних умовах цифровізація не є ізольованим процесом – вона охоплює інституційну структуру держави, впливає на політичну поведінку громадян, трансформує логіку прийняття рішень та змінює баланс між свободою і контролем. Саме тому аналіз цифрової демократії та цифрового авторитаризму потребує комплексного підходу, який поєднує різні дослідницькі інструменти та дозволяє розглядати ці явища як системні політичні моделі.

Методологічною основою цього дослідження виступає порівняльний підхід, що традиційно займає центральне місце у політичній науці. Його застосування дає можливість виявити як спільні риси, так і принципові відмінності у функціонуванні політичних систем в умовах цифровізації. Особливість цього підходу полягає в тому, що він дозволяє дослідити не лише формальні характеристики політичних режимів, а й ті зміни, які відбуваються у способах реалізації влади під впливом технологічного розвитку. У контексті даної роботи порівняльний аналіз спрямований на з'ясування того, яким чином однакові або подібні цифрові інструменти можуть використовуватися у різних політичних середовищах для досягнення протилежних цілей – розширення участі або посилення контролю.

Застосування порівняльного методу дозволяє перейти від опису окремих практик до більш узагальненого розуміння моделей цифрового політичного розвитку. У цьому дослідженні об'єктом порівняння виступають не лише держави як такі, а насамперед способи організації політичного процесу в умовах цифровізації. Йдеться про різні варіанти інтеграції технологій у політичні інститути, процедури та практики. Такий підхід дає змогу розглядати цифрову демократію та цифровий авторитаризм не як абстрактні поняття, а як реальні моделі, що проявляються у конкретних формах управління, взаємодії з громадянами та використанні цифрових інструментів.

Важливим елементом методології є інституційний підхід, який дозволяє зосередитися на ролі політичних інститутів у процесі цифрової трансформації. Незважаючи на поширену тезу про те, що цифрові технології «руйнують»

традиційні інститути, на практиці спостерігається скоріше їх адаптація та переосмислення. У демократичних системах інститути інтегрують цифрові інструменти з метою підвищення прозорості, ефективності та підзвітності, тоді як в авторитарних режимах ці ж інструменти використовуються для посилення централізації влади, контролю над інформаційним простором та обмеження автономії громадян. Інституційний аналіз дозволяє простежити, як змінюються функції державних органів, політичних партій, виборчих механізмів та інших ключових елементів політичної системи під впливом цифровізації.

Поряд з інституційним підходом у роботі використовується структурно-функціональний аналіз, який дає змогу дослідити, які саме функції виконують цифрові технології у різних політичних режимах. У демократичному контексті вони, як правило, сприяють розширенню каналів комунікації, підвищенню рівня громадянської участі, розвитку електронного врядування та забезпеченню доступу до інформації. У свою чергу, в авторитарних системах цифрові технології часто виконують функції нагляду, контролю, ідентифікації та прогнозування поведінки громадян. Такий підхід дозволяє виявити не лише інструментальний аспект використання технологій, а й їхню політичну функціональність, тобто те, як саме вони впливають на розподіл влади та характер взаємодії між державою і суспільством.

Системний підхід, який також застосовується у дослідженні, дає змогу розглядати цифрові політичні режими як цілісні утворення, у межах яких технологічні, інституційні, правові та соціальні компоненти взаємодіють між собою. Цифрові технології не функціонують у вакуумі – вони вбудовуються у вже існуючі політичні структури, посилюють або послаблюють окремі елементи системи, змінюють співвідношення між різними гілками влади та впливають на характер політичної участі. Саме тому аналіз цифрових політичних режимів потребує врахування взаємозв'язків між різними рівнями політичної системи – від інституційного до поведінкового.

Особливе місце у методології дослідження займає кейс-орієнтований підхід. Його використання дозволяє перейти від теоретичних узагальнень до аналізу конкретних практик, що є особливо важливим у контексті дослідження цифрових політичних режимів. У другому розділі роботи цей підхід реалізується через аналіз практик цифрової демократії у демократичних країнах та практик цифрового авторитаризму у державах із недемократичними режимами. Вибір кейсів здійснюється з урахуванням рівня цифровізації, політичного режиму та наявності розвинених цифрових інструментів управління. Це дозволяє не лише проілюструвати теоретичні положення, а й виявити конкретні механізми використання цифрових технологій у політичній практиці.

Важливим завданням методології є визначення критеріїв, за якими здійснюється порівняльний аналіз. У межах даного дослідження доцільно виділити кілька ключових параметрів. Передусім це характер політичної участі у цифровому середовищі, який дозволяє оцінити, чи створюють цифрові інструменти реальні можливості для включення громадян у процес прийняття рішень, чи, навпаки, слугують інструментом контролю або імітації участі. Не менш важливим є рівень прозорості та відкритості влади, що включає доступ до публічної інформації, використання відкритих даних та наявність ефективних каналів зворотного зв'язку.

Наступним критерієм виступає характер державного контролю за цифровим простором. Йдеться про ступінь цензури, обмеження доступу до інформації, використання технологій спостереження та масштаби втручання у приватне життя громадян. У цьому контексті важливо враховувати не лише формальні обмеження, закріплені у законодавстві, а й практики їх застосування. Ще одним важливим параметром є рівень забезпечення цифрових прав і свобод, зокрема свободи вираження поглядів, права на приватність, захисту персональних даних та доступу до інформації.

Окрему увагу слід приділити функціональному призначенню цифрових технологій у системі управління. У демократичних умовах вони, як правило,

спрямовані на підвищення ефективності врядування та залучення громадян, тоді як в авторитарних системах їх використання часто пов'язане з посиленням контролю та управління поведінкою населення. Важливим є також аналіз взаємодії між державою, громадянським суспільством та технологічними компаніями, оскільки саме ця взаємодія значною мірою визначає характер цифрового середовища.

У процесі дослідження застосовуються також загальнонаукові методи, зокрема аналіз і синтез, індукція та дедукція, узагальнення та систематизація. Важливу роль відіграє аналіз наукових джерел, нормативно-правових актів, аналітичних звітів міжнародних організацій та стратегічних документів у сфері цифрового розвитку. Це дозволяє поєднати теоретичний і емпіричний рівні дослідження та забезпечити його наукову обґрунтованість.

Варто підкреслити, що запропонована методологія не передбачає спрощеного протиставлення демократії та авторитаризму. Її метою є виявлення того, як саме цифрові технології набувають різного політичного змісту залежно від інституційного середовища, рівня розвитку правової системи та характеру взаємодії між державою і суспільством. Це означає, що самі по собі цифрові технології не є ні демократичними, ні авторитарними. Їхній вплив визначається тим, як і з якою метою вони використовуються.

У структурі цієї роботи методологічний підрозділ виконує роль логічного переходу від теоретичного аналізу до емпіричного дослідження. Якщо в попередніх підрозділах було розглянуто вплив цифрових технологій на трансформацію політичних режимів, а також розкрито сутність цифрової демократії та цифрового авторитаризму, то в цьому підрозділі визначаються підходи, методи та критерії їх подальшого аналізу. Саме на цій основі у другому розділі буде здійснено дослідження практик цифрової демократії, аналіз механізмів цифрового авторитаризму та проведено узагальнююче порівняння моделей цифрового управління.

Отже, методологія порівняльного аналізу цифрових політичних режимів базується на поєднанні порівняльного, інституційного, структурно-

функціонального, системного та кейс-орієнтованого підходів. Такий комплексний підхід дозволяє розглядати цифрову демократію та цифровий авторитаризм як взаємопов'язані, але водночас альтернативні моделі політичного розвитку, що формуються в умовах цифрової трансформації сучасного суспільства.

Висновки з першого розділу

У першому розділі було розглянуто теоретичні та методологічні засади цифрової трансформації політичних режимів. Проведений аналіз показав, що цифрові технології сьогодні виступають не просто допоміжним інструментом, а важливим чинником, який змінює саму логіку функціонування політики. Вони впливають на виборчі процеси, політичну комунікацію, діяльність політичних акторів, механізми участі громадян, а також на систему державного управління та міжнародну взаємодію.

Водночас встановлено, що цифровізація має суперечливий характер. З одного боку, вона створює нові можливості для відкритості, участі та підзвітності влади, з іншого – породжує низку викликів, серед яких дезінформація, політична поляризація, цифрова нерівність, загрози приватності та зниження довіри до інституцій. Це свідчить про те, що вплив цифрових технологій не є однозначним і значною мірою залежить від політичного та інституційного контексту.

У межах розділу було обґрунтовано, що в умовах цифровізації формуються дві різні моделі політичного розвитку – цифрова демократія та цифровий авторитаризм. Перша орієнтована на розширення участі громадян і підвищення прозорості влади, тоді як друга використовує ті самі технологічні можливості для контролю, спостереження та збереження політичної влади. Таким чином, цифрові технології не мають наперед визначеного політичного змісту, а їхній вплив визначається характером політичного режиму та цілями їх застосування.

Окрему увагу було приділено методологічним засадам дослідження цифрових політичних режимів. Обґрунтовано доцільність використання комплексного підходу, що поєднує порівняльний, інституційний, структурно-функціональний, системний та кейс-орієнтований аналіз. Така методологія дозволяє розглядати цифрову демократію та цифровий авторитаризм як цілісні моделі політичного розвитку та здійснювати їх порівняння за ключовими критеріями – характером участі, рівнем прозорості, ступенем контролю, станом цифрових прав і функціональним призначенням технологій.

Отже, теоретичні та методологічні положення, розглянуті в цьому розділі, створюють основу для подальшого аналізу практик цифрової демократії та цифрового авторитаризму. Вони дозволяють перейти від загального осмислення проблеми до дослідження конкретних моделей цифрового політичного управління, що буде здійснено у наступному розділі роботи.

РОЗДІЛ 2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЦИФРОВОГО АВТОРИТАРИЗМУ

2.1. Практики цифрової демократії: інструменти участі та прозорості (на прикладі демократичних країн).

У сучасних демократичних державах цифровізація політики найвиразніше проявляється у двох взаємопов'язаних напрямках: розширенні громадянської участі та посиленні прозорості публічного управління. Саме ці два виміри дають підстави говорити не просто про технологічне оновлення державних сервісів, а про поступове формування практик цифрової демократії як особливого способу взаємодії між державою, громадянами та публічними інститутами. У доповіді OECD наголошено, що уряди дедалі активніше використовують цифрові інструменти та *civic tech* для залучення громадян до вироблення політики, одночасно розширюючи застосування цифрової ідентифікації та відкритих даних. При цьому цифрова демократія розглядається не лише як технічна модернізація, а як спосіб збереження громадянських прав і свобод у цифровому середовищі [67].

Важливо, що сучасні міжнародні підходи до оцінки цифрової демократії дедалі більше пов'язують її з категорією е-участі. У звіті ООН з електронного урядування підкреслюється, що *e-participation* охоплює три послідовні рівні: надання інформації, проведення консультацій та залучення громадян до елементів прийняття рішень. Таким чином, цифрова демократія не зводиться до одного інструмента, наприклад електронних петицій чи онлайн-голосування, а постає як багаторівнева система інформування, консультації та взаємодії [68]. Водночас для наукового аналізу важливо враховувати, що сама наявність цифрових платформ ще не свідчить автоматично про високий рівень цифрової демократії. Її ефективність доцільно оцінювати за сукупністю

критеріїв, серед яких особливе значення мають рівень реальної участі громадян, здатність цифрових механізмів впливати на політичні рішення, ступінь інституційної інтеграції таких інструментів у систему врядування, рівень цифрової довіри та інклюзивність доступу до них.

У цьому контексті практики цифрової демократії в демократичних країнах доцільно аналізувати через дві групи інструментів. Перша група охоплює інструменти участі: цифрові платформи для консультацій, електронні петиції, онлайн-обговорення, електронне голосування, деліберативні майданчики та цифрові механізми партисипаторного бюджетування. Друга група пов'язана з інструментами прозорості: портали відкритих даних, відкриті бюджети, цифрове розкриття результатів виборів, системи доступу до публічної інформації, відкриті реєстри та сервіси, що забезпечують підзвітність влади.

Узагальнення практичного досвіду використання цифрових інструментів у демократичних країнах дозволяє систематизувати ключові напрями реалізації цифрової демократії. З цією метою доцільно розглянути найбільш репрезентативні кейси впровадження інструментів участі та прозорості, що подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Основні практики цифрової демократії в окремих демократичних країнах

Країна / кейс	Ключові інструменти участі	Ключові інструменти прозорості	Політичний ефект
Естонія	електронне голосування, цифрова ідентифікація, онлайн-доступ до державних сервісів	інтегрована цифрова інфраструктура, міжвідомчий обмін даними, високий рівень доступності послуг	зниження транзакційних бар'єрів участі, інституціоналізація цифрової взаємодії
Данія	портал громадянських	комплексні державні цифрові	поєднання участі з сервісною

	пропозицій borgerforslag.dk, цифрові портали для громадян і бізнесу	портали, відкритість сервісів і процедур	зручністю та підзвітністю
Тайвань	платформи vTaiwan і Join, цифрова деліберація, електронні консультації	відкриті дані, публічне обговорення політики, видимість аргументів та позицій учасників	розвиток деліберативної цифрової демократії та колективного вироблення рішень

Іспанія (Мадрид)	Decide Madrid, цифрове партисипаторне бюджетування, подання й обговорення пропозицій	відкритість міських процесів обговорення та участі	підсилення локальної демократії та включення громадян у міське управління
---------------------	--	---	---

Джерело: складено автором на основі матеріалів ООН, OECD та рецензованих наукових праць [68; 55; 61; 54; 53]

Як видно з табл. 2.1, практики цифрової демократії реалізуються через різні інституційні моделі, однак усі вони спрямовані на розширення участі громадян і підвищення відкритості влади.

Одним із найбільш показових прикладів цифрової демократії є Естонія, яка впродовж тривалого часу залишається однією з найбільш розвинених цифрових держав Європи. У звіті ООН за 2024 рік Естонія прямо визначається як один із лідерів цифрового урядування, що спирається на розвинену інфраструктуру, проактивні сервіси та орієнтацію на цифрову доступність для всіх соціальних груп [68]. Водночас у рецензованому дослідженні щодо національної eID-інфраструктури підкреслено, що більшість державних послуг у країні доступні онлайн, а цифрова ідентифікація стала базовим елементом щоденної взаємодії громадян із державою. У цьому ж дослідженні наголошується на значенні X-Road як фундаменту моделі «government as an

API», тобто як інфраструктури, що не лише технічно з'єднує державні реєстри, а й робить цифрову державу функціонально цілісною [53].

Особливе місце в естонській моделі займає інтернет-голосування, яке часто розглядається як один із найяскравіших прикладів інституціоналізованої цифрової участі. Сучасні дослідження підкреслюють, що цей інструмент у Естонії не є ізольованою інновацією, а вбудований у ширшу систему цифрової довіри, цифрової ідентифікації та державних сервісів. Саме тому естонський досвід важливий не лише як приклад технічної можливості голосувати онлайн, а як приклад того, що цифрова участь стає стійкою лише тоді, коли спирається на надійну інституційну та правову основу [58].

Інший важливий приклад демонструє Данія, де цифрова демократія поєднується з логікою сервісної держави. У звіті ООН відзначається, що Данія розвиває комплексні цифрові портали для громадян, бізнесу та сфери охорони здоров'я, а також використовує платформу `borgerforslag.dk` як інструмент громадянських ініціатив. Це свідчить про те, що цифрова демократія в данському випадку реалізується не через один інноваційний механізм, а через інтеграцію каналів участі в ширшу систему публічного адміністрування. Така модель зменшує дистанцію між громадянином і державою, а також підсилює відчуття процедурної доступності політики [68].

Якщо Естонія і Данія демонструють переважно інституційно-сервісну модель цифрової демократії, то Тайвань є одним із найцікавіших прикладів цифрової деліберації. У наукових працях, присвячених платформі `vTaiwan`, наголошується, що ця система стала важливим майданчиком для структурованого громадського обговорення складних політичних питань. Дослідження описують `vTaiwan` як платформу цифрової демократії, побудовану на використанні інструмента `Pol.is`, який дає змогу візуалізувати позиції учасників і виявляти зони консенсусу та конфлікту [55]. Значення тайванського кейсу полягає в тому, що цифрова участь тут розуміється не як одноразове натискання кнопки, а як процес спільного формування публічного рішення через обговорення, аргументацію та поетапне узгодження позицій.

Тайванський досвід важливий і з огляду на те, що він демонструє перехід від інструментальної до деліберативної логіки цифрової демократії. Цифрова платформа в такій моделі не просто збирає голоси чи реакції, а структурує суспільну дискусію, зменшуючи ризик домінування найбільш гучних або поляризованих позицій. Саме тому в дослідницькій літературі vTaiwan часто розглядається як приклад того, як цифрові платформи можуть сприяти не фрагментації, а навпаки – узгодженню та осмисленню колективної волі.

На локальному рівні важливим прикладом виступає Decide Madrid. У наукових дослідженнях підкреслюється, що цифрові платформи Мадрида і Барселони відкрили громадянам можливість обговорювати міські питання, а платформа Decide Madrid стала одним із найвідоміших кейсів цифрового партисипаторного бюджетування [61]. У цьому випадку цифрова демократія функціонує як механізм наближення муніципального управління до громадян, де мешканці можуть не лише висловити позицію, а й безпосередньо впливати на розподіл частини публічних ресурсів. Водночас дослідники звертають увагу, що ефективність таких платформ залежить від того, чи доповнюють вони традиційні канали участі, чи замінюють їх. Отже, цифрова участь є найбільш результативною тоді, коли інтегрується у вже наявні демократичні процедури, а не підміняє їх собою [50; 54].

Поряд з інструментами участі не менш важливим виміром цифрової демократії виступає прозорість. У документах OECD підкреслюється, що відкриті дані стали одним із ключових інструментів демократичного врядування, оскільки вони не лише полегшують доступ до інформації, а й сприяють підзвітності, боротьбі з корупцією та розвитку громадянських ініціатив. У звіті прямо зазначено, що відкриті дані зміцнюють демократичне врядування та більш залучене громадянство, а також є важливими для контролю над бюджетними витратами, результатами виборів і сферою лобіювання [67].

Особливо показовим є те, що, за даними OECD, у 2022 році понад 70% країн ОЕСР надавали у форматі відкритих даних інформацію про результати

виборів, тоді як дані про бюджет і державні витрати були відкритими значно меншою мірою, а дані про лобіювання залишалися доступними лише в небагатьох країнах [67]. Це означає, що навіть у розвинених демократіях прозорість у цифровому середовищі є нерівномірною: найкраще відкривається інформація з високою суспільною легітимністю, тоді як політично чутливі сфери залишаються менш доступними.

Для більш чіткого розуміння функціонального призначення інструментів цифрової демократії доцільно здійснити їх класифікацію за основними напрямками використання, що представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Функціональні групи інструментів цифрової демократії

Група інструментів	Конкретні практики	Основна функція	Демократичний результат
Інформаційні	державні портали, відкриті дані, відкриті бюджети, оприлюднення виборчих результатів	інформування громадян, зниження інформаційної асиметрії	підвищення прозорості та підзвітності
Консультативні	електронні консультації, публічні обговорення, цифрові форуми	збирання позицій і зауважень суспільства	посилення зворотного зв'язку
Деліберативні	vTaiwan, тематичні дискусійні платформи, civic tech	узгодження аргументів і вироблення рішень	зміцнення якості публічного обговорення
Рішенняві	електронне голосування, партисипаторне бюджетування, е-петиції з обов'язковою відповіддю	прямий або опосередкований вплив на рішення	розширення участі та політичної суб'єктності

Джерело: складено автором на основі підходів ООН, OECD та сучасних наукових досліджень [68; 67; 55; 54]

Як бачимо в табл. 2.2, інструменти цифрової демократії виконують різні функції – від інформування до безпосереднього впливу на прийняття рішень, що свідчить про багаторівневу природу цифрової участі.

Для узагальнення виявлених практик важливо підкреслити, що цифрова демократія в демократичних країнах не має єдиної універсальної форми. Її інституційне наповнення залежить від історії державних інститутів, рівня цифрової довіри, правового регулювання, цифрової грамотності населення та співвідношення між державою і громадянським суспільством. У скандинавських і балтійських країнах цифрова демократія частіше розвивається через інтеграцію цифрових сервісів у повсякденну взаємодію з державою, тоді як у кейсах на кшталт Тайваню чи Мадрида акцент переноситься на деліберацію, співтворення рішень та експериментальні форми участі.

З метою відображення логіки впливу цифрових інструментів на демократичне врядування доцільно подати відповідну аналітичну модель, що представлена на рис. 2.1.

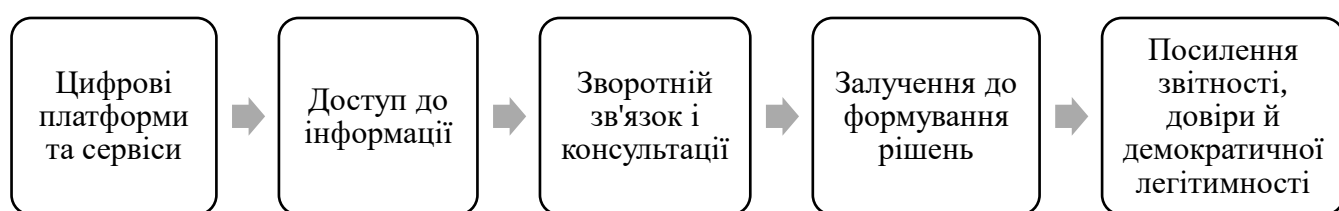

Рис. 2.1. Логіка впливу цифрових інструментів на демократичне врядування

Джерело: систематизовано автором

Як ілюструє рис. 2.1, цифрові інструменти формують послідовний ланцюг демократичного впливу: від забезпечення доступу до публічної інформації та створення каналів комунікації – до залучення громадян до консультацій, деліберації та окремих елементів прийняття рішень. У разі їх

належної інституційної інтеграції це сприяє зростанню підзвітності влади, посиленню політичної довіри та, у підсумку, зміцненню демократичної легітимності публічного врядування.

Водночас, попри очевидні переваги цифрових інструментів, сучасні дослідження звертають увагу на низку обмежень їх використання в демократичному врядуванні. Цифрова участь нерідко має селективний характер, оскільки залежить від рівня цифрової грамотності, доступу до інтернету та соціально-економічного статусу громадян. Існує також ризик формалізації участі, коли цифрові платформи виконують радше символічну функцію без реального впливу на політичні рішення. Крім того, цифрові інструменти можуть підсилювати фрагментацію публічної дискусії та інформаційні бульбашки. Як засвідчує OECD, навіть наявність цифрових порталів для інформування та консультацій ще не гарантує високої якості демократії, якщо такі механізми не пов'язані з формальними процедурами ухвалення рішень [67]. Отже, ефективність цифрової демократії визначається не лише наявністю технологій, а й якістю інституційного середовища, технологічною доступністю та політичною готовністю держави враховувати громадський голос.

Отже, практики цифрової демократії в демократичних країнах демонструють, що цифрові технології здатні суттєво розширити інструменти політичної участі та підвищити прозорість публічного управління. Естонія показує значення інституційної цифрової інфраструктури, Данія – ефективність інтегрованих сервісно-учасницьких механізмів, Тайвань – потенціал цифрової деліберації, а Мадрид – можливості локального цифрового співуправління. У сукупності ці кейси підтверджують, що цифрова демократія є не окремою технологією, а комплексною моделлю демократичного врядування, в якій участь і прозорість взаємно підсилюють одна одну. Водночас принципово важливо підкреслити, що ті самі цифрові технології за іншої політичної логіки та інституційного середовища можуть використовуватися не для розширення участі, а для посилення контролю,

нагляду й обмеження громадянських свобод. Саме тому аналіз практик цифрової демократії логічно підводить до розгляду альтернативної моделі використання цифрових інструментів – цифрового авторитаризму.

2.2. Практики цифрового авторитаризму: механізми контролю та нагляду (на прикладі авторитарних режимів)

У сучасних умовах цифрової трансформації політичних систем спостерігається не лише розвиток інструментів демократичної участі, а й формування альтернативної моделі використання цифрових технологій – у межах авторитарного врядування. Якщо в демократичних країнах цифровізація спрямована на розширення участі та підвищення прозорості, то в недемократичних режимах вона дедалі частіше використовується як інструмент контролю, нагляду та управління суспільною поведінкою.

У науковій літературі ця тенденція описується поняттям «цифровий авторитаризм», що означає системне застосування цифрових технологій для зміцнення політичної влади, обмеження громадянських свобод та зниження потенціалу опозиційної мобілізації. Як зазначається у звіті Freedom House, авторитарні уряди дедалі активніше використовують штучний інтелект, великі дані та системи цифрового моніторингу для відстеження поведінки громадян, цензурування інформації та запобігання політичній активності [35]. У ширшому теоретичному сенсі цифровий авторитаризм доцільно розглядати як новітню форму авторитарної адаптації, у межах якої традиційні механізми репресії, цензури та контролю еліт поєднуються з можливостями цифрової інфраструктури. Це означає, що цифрові технології не замінюють класичні інструменти авторитарного правління, а підсилюють їх, роблячи контроль більш постійним, менш помітним і значно ефективнішим у превентивному вимірі.

Узагальнюючи глобальні тенденції, слід зазначити, що масштаби поширення цифрового авторитаризму мають чітко вимірюваний характер. У 55 із 70 досліджених країн громадяни стикалися з юридичними наслідками за вираження думок онлайн, а в понад трьох чвертях країн фіксувалися випадки арештів за інтернет-активність. Крім того, уряди у щонайменше 41 країні здійснювали цензуру політичного, соціального або релігійного контенту, що підтверджує системний характер цифрових обмежень [35]. Додатково, за даними Access Now, у 2023 році було зафіксовано 283 випадки відключення інтернету у 39 країнах, що є найвищим показником за весь період спостережень з 2016 року [44]. Такі відключення найчастіше застосовуються в умовах протестів, виборів або збройних конфліктів, що свідчить про використання цифрової інфраструктури як інструменту контролю над інформаційними потоками та обмеження суспільної мобілізації.

Принципова особливість цифрового авторитаризму полягає в його системному характері. Йдеться не про окремі інструменти цензури чи спостереження, а про формування цілісної цифрової інфраструктури контролю, де збирання даних, їх аналітична обробка та управлінські рішення поєднуються в єдиний безперервний процес. У такій моделі держава отримує можливість не лише реагувати на події, а й прогнозувати поведінку громадян і впливати на неї превентивно. Саме в цьому полягає одна з головних відмінностей сучасного цифрового авторитаризму від попередніх форм недемократичного контролю: якщо традиційний авторитаризм значною мірою спирався на реакцію після факту, то цифровий авторитаризм дедалі більше орієнтується на випереджувальне виявлення ризиків, раннє втручання та управління суспільною поведінкою ще до моменту відкритої політичної дії.

Одним із найбільш показових прикладів є Китай, де цифрові технології інтегровані у всі ключові сфери державного управління. У доповіді Human Rights Watch описано використання комплексних систем масового нагляду, що поєднують відеоспостереження, біометричні дані та алгоритмічний аналіз

[25]. Ці технології дозволяють виявляти «ризикову» поведінку та втручатися ще до того, як вона трансформується у політичну активність.

Масштаб цифрового контролю в Китаї підтверджується і кількісними показниками: за оцінками міжнародних досліджень, у країні функціонує понад 700 мільйонів камер відеоспостереження, що забезпечує можливість постійного моніторингу громадян у публічному просторі [66].

Додатковим елементом цієї моделі є система соціального кредиту, яка базується на аналізі великого масиву цифрових даних. Як зазначається у дослідженні European Parliamentary Research Service «Social credit system in China», вона виконує функцію поведінкового регулювання, стимулюючи лояльність і дисципліну через систему заохочень і обмежень [62]. У цьому випадку цифрові технології стають інструментом не лише контролю, а й соціального конструювання поведінки. Отже, китайський кейс демонструє модель, у якій цифровізація використовується для злиття адміністративного управління, безпекового моніторингу та поведінкової корекції в єдину систему політичного домінування.

Інший тип цифрового авторитаризму демонструє Російська Федерація, де основний акцент робиться на контролі інформаційного простору. Згідно з Freedom House, держава застосовує комплекс заходів, що включає блокування інтернет-ресурсів, цензурування контенту та законодавчий тиск на цифрові платформи [60]. Розвиток концепції «суверенного інтернету» дозволяє централізовано управляти інформаційними потоками та, за необхідності, ізолювати національний сегмент мережі.

Кількісні оцінки підтверджують масштаби цифрової цензури в Росії. Лише у 2022 році було заблоковано понад 247 000 веб-сторінок, включаючи сайти незалежних ЗМІ, правозахисних організацій та іноземних ресурсів [60]. У подальші роки масштаби обмежень суттєво зросли: за даними аналітичних джерел, у 2025 році російський регулятор Роскомнадзор обмежив доступ до понад 1,28 мільйона інтернет-ресурсів, що стало рекордним показником і на 59% більше, ніж роком раніше [59].

Додатково, згідно з незалежними оцінками, загальна кількість ресурсів, внесених до реєстрів блокування, зросла з менш ніж 200 000 у 2021 році до понад 1,2 мільйона у 2025 році [70]. Така динаміка свідчить про швидку інституціоналізацію цифрової цензури та розширення технічних можливостей держави щодо контролю інформаційного простору. Російська модель є показовою тим, що цифровий авторитаризм тут розгортається насамперед у площині інформаційного суверенітету, де держава прагне не лише обмежити доступ до небажаного контенту, а й сформувати контрольоване інформаційне середовище з мінімізованим впливом зовнішніх і внутрішніх альтернативних центрів комунікації.

У випадку Ірану цифровий контроль поєднується з інформаційною ізоляцією та періодичними повними відключеннями інтернету. Як зазначається у звітах правозахисних організацій, зокрема Amnesty International, влада свідомо обмежує доступ до мережі з метою приховування масштабів протестів і порушень прав людини, а також для ускладнення комунікації між громадянами [45]. Подібні практики мають системний характер: під час протестів 2019 року в країні було фактично повністю відключено інтернет на кілька днів, що значно обмежило можливості мобілізації протестного руху [23].

Сучасні дослідження також фіксують використання більш складних технічних механізмів контролю, зокрема глибокої інспекції пакетів (DPI), вибіркового блокування протоколів і штучного уповільнення трафіку, що дозволяє державі не лише обмежувати доступ до інформації, а й контролювати цифрову поведінку громадян [32]. Крім того, як показують аналітичні дослідження Chatham House, у 2026 році під час протестів і політичної кризи влада Ірану вдалася до одного з найбільш масштабних відключень інтернету, фактично ізолювавши десятки мільйонів громадян від глобальної мережі [46].

Паралельно з цим у країні розвивається концепція національної інформаційної мережі (National Information Network), яка передбачає створення контрольованого внутрішнього інтернет-простору та обмеження

доступу до глобальних платформ, що є характерною ознакою інфраструктурної ізоляції в умовах цифрового авторитаризму [23]. Іранський кейс, таким чином, демонструє модель, у якій цифровий авторитаризм функціонує через поєднання технічного фільтрування, кризових відключень та побудови автономного внутрішнього цифрового простору, підконтрольного державі.

Узагальнення наведених прикладів дозволяє зробити висновок, що цифровий авторитаризм реалізується через різні інституційні моделі, які відрізняються за рівнем технологічної інтеграції та політичними цілями. З метою систематизації цих моделей доцільно подати їх у вигляді порівняльної таблиці (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Моделі цифрового авторитаризму в сучасних політичних режимах

Країна	Тип цифрового авторитаризму	Ключові технології	Особливості реалізації	Політичний ефект
Китай	інтегрований (системний)	AI-нагляд, соціальний рейтинг, big data	повна інтеграція цифрових систем у державне управління	превентивний контроль і поведінкове регулювання
Росія	інформаційно-контрольний	цензура, блокування, DPI, суверенний інтернет	централізація інформаційного простору	контроль дискурсу і обмеження опозиції
Іран	ізоляційно-цензурний	фільтрація інтернету, національні платформи	обмеження доступу до глобальних сервісів	інформаційна ізоляція суспільства
Китай (Сіньцзян)	репресивно-наглядовий	біометрія, відеоспостереження, AI	таргетований контроль окремих груп населення	тотальний політичний контроль

Джерело: складено автором на основі [60; 25; 62; 46]

Як видно з табл. 2.3, цифровий авторитаризм не є однорідним явищем, а реалізується через різні моделі залежно від політичної системи та технологічного розвитку держави. Якщо китайська модель характеризується високим рівнем інтеграції цифрових інструментів у систему управління, то російська та іранська моделі більшою мірою орієнтовані на контроль інформаційного простору та обмеження доступу до альтернативних джерел інформації.

Особливої уваги заслуговує роль штучного інтелекту в цих процесах: за даними міжнародного дослідження Carnegie Endowment, щонайменше 75 із 176 країн світу використовують AI-технології для цілей спостереження, включаючи системи розпізнавання облич, «розумні міста» та алгоритмічне поліцейське прогнозування, що свідчить про глобальне поширення практик цифрового контролю [33]. У контексті теорії авторитарної стійкості це означає, що цифрові інструменти дедалі більше виконують функцію не лише репресивного ресурсу, а й механізму збереження режимної стабільності через раннє виявлення загроз, стримування опозиційної координації та підсилення керованості суспільством.

Разом із тим, попри відмінності між окремими країнами, можна виокремити спільні механізми функціонування цифрового авторитаризму. По-перше, це системи масового цифрового нагляду, що забезпечують постійний моніторинг поведінки громадян. По-друге, це контроль інформаційних потоків через цензуру, блокування та маніпуляцію контентом. По-третє, це використання алгоритмічних технологій для аналізу даних і прогнозування соціально-політичних процесів.

З метою узагальнення зазначених механізмів доцільно подати їх у вигляді функціональної класифікації (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Ключові механізми цифрового авторитаризму

Механізм	Інструменти	Функціональне призначення	Політичний ефект
----------	-------------	---------------------------	------------------

Цифровий нагляд	відеоспостереження, біометрія, AI	моніторинг поведінки	превентивний контроль
Інформаційний контроль	цензура, блокування,	управління інформаційними потоками	обмеження свободи слова

	регулювання платформ		
Алгоритмічне управління	big data, прогнозування	передбачення ризиків	запобігання протестам
Інфраструктурна ізоляція	національні платформи, контроль інтернету	локалізація інформаційного простору	зниження зовнішнього впливу

Джерело: складено автором на основі [35; 33; 25; 44]

Для відображення внутрішньої логіки функціонування цифрового авторитаризму доцільно подати відповідну аналітичну модель, що може бути представлена на рис. 2.2.

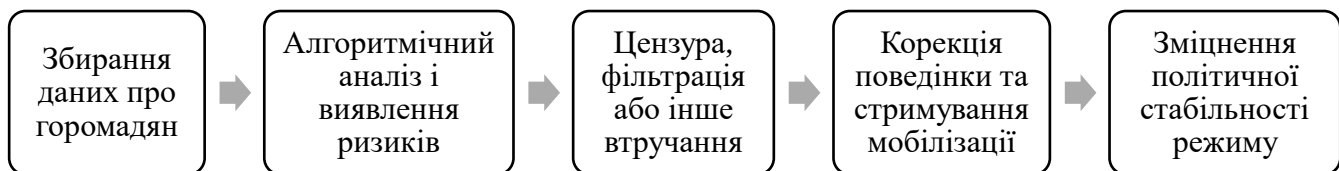

Рис. 2.2. Логіка функціонування цифрового авторитаризму

Джерело: систематизовано автором

На відміну від цифрової демократії, де технології створюють додаткові можливості для участі громадян, у авторитарних режимах вони формують замкнену систему управління, орієнтовану на контроль і стабільність влади. У такій системі громадяни розглядаються не як суб'єкти політики, а як об'єкти управління, поведінка яких підлягає моніторингу та корекції.

Важливою тенденцією є також транснаціональне поширення практик цифрового авторитаризму: технології цифрового нагляду активно

експортуються між державами, що сприяє глобалізації моделей контролю та уніфікації інструментів спостереження.

Водночас ефективність цифрового авторитаризму не є абсолютною. Надмірна централізація контролю може призводити до зниження довіри до держави, стимулювати розвиток альтернативних каналів комунікації та форм прихованого опору. Крім того, технологічна залежність створює нові ризики, пов'язані з кібербезпекою та стабільністю цифрових систем.

Отже, практики цифрового авторитаризму демонструють, що цифрові технології можуть використовуватися не лише для розвитку демократичного врядування, а й для його обмеження. Вони трансформують механізми політичного контролю, роблячи їх більш системними, технологічно опосередкованими та менш помітними, що створює нові виклики для сучасних політичних систем і наукового аналізу. Таким чином, цифрова демократія та цифровий авторитаризм постають як дві альтернативні політичні моделі використання цифрових технологій: у першому випадку вони розширюють участь, прозорість і підзвітність, у другому – підсилюють контроль, нагляд і обмеження громадянської автономії. Саме це зумовлює необхідність їх безпосереднього порівняльного аналізу за ключовими параметрами функціонування, інституційної логіки та політичних наслідків.

2.3. Порівняльний аналіз моделей цифрового управління та перспективи їх розвитку.

Порівняльний аналіз моделей цифрового управління є необхідним етапом дослідження, оскільки дозволяє перейти від опису окремих кейсів до виявлення системних закономірностей функціонування цифрової політики в різних типах політичних режимів. Якщо в попередніх підрозділах було розглянуто практики цифрової демократії та цифрового авторитаризму окремо, то на цьому етапі доцільно поставити ширше аналітичне питання:

яким чином цифрові технології змінюють саму природу державного управління і чому однакові або близькі за функціоналом технологічні рішення в одних країнах сприяють розширенню участі та прозорості, а в інших – зміцненню контролю та політичного підпорядкування суспільства.

Саме порівняльний підхід дає змогу побачити, що цифрове управління не є нейтральною технічною модернізацією держави. Його зміст визначається не стільки набором технологій, скільки інституційним середовищем, політичними цілями держави, правовими межами використання даних, рівнем громадянських свобод і ступенем автономії громадянського суспільства. Іншими словами, цифровізація не має наперед заданого демократичного чи авторитарного результату, а вбудовується в уже існуючу логіку політичного режиму та, як правило, підсилює її.

У межах демократичної моделі цифрове управління орієнтується на підвищення відкритості інститутів, спрощення взаємодії громадян із державою, розширення каналів участі, вдосконалення публічних сервісів і формування нових механізмів підзвітності. У межах авторитарної моделі цифровізація підпорядковується іншій логіці – забезпеченню керованості, стабільності режиму, мінімізації ризиків опозиційної мобілізації та посиленню контролю над інформаційним середовищем. Таким чином, одна й та сама цифрова інфраструктура в різних політичних контекстах може виконувати протилежні функції: бути платформою взаємодії або інструментом централізованого нагляду.

У цьому зв'язку принципово важливо підкреслити, що цифрова демократія та цифровий авторитаризм не слід розуміти лише як сукупність конкретних інструментів. Насправді йдеться про дві різні моделі організації політичної влади в цифровому середовищі. Перша ґрунтується на презумпції політичної суб'єктності громадянина, друга – на презумпції його керованості та потенційної небезпеки для стабільності режиму. Саме тому відмінності між цими моделями виявляються не лише на рівні інструментів, а й на рівні цілей, процедур, нормативних меж і очікуваних політичних ефектів.

Для системного зіставлення цих моделей доцільно використати низку аналітичних критеріїв: мету цифровізації, роль громадянина, характер доступу до інформації, принципи використання даних, тип цифрової інфраструктури, спосіб інтеграції цифрових інструментів у політичний процес, а також підсумковий політичний результат. Узагальнення цих критеріїв наведено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Порівняльна характеристика моделей цифрового управління

Критерій порівняння	Цифрова демократія	Цифровий авторитаризм
Базова мета цифровізації	розширення участі, підвищення прозорості, покращення сервісів	зміцнення контролю, забезпечення керованості, мінімізація політичних ризиків

Роль громадянина	активний учасник політичного процесу	об'єкт моніторингу, регулювання та спостереження
Характер доступу до інформації	відкритість, зменшення інформаційної асиметрії	селективний доступ, цензура, обмеження інформаційних потоків
Використання цифрових даних	для підзвітності, сервісної оптимізації та участі	для нагляду, профілювання, прогнозування та запобігання мобілізації
Тип цифрової інфраструктури	інтерактивна, сервісна, орієнтована на користувача	централізована, контрольована, ієрархічно керована
Взаємодія держави і суспільства	двостороння, з елементами консультації та співучасті	одностороння або асиметрична, з домінуванням держави
Основний політичний ефект	зростання довіри, легітимності та інклюзивності	посилення стабільності режиму, зменшення автономії суспільства
Ризики моделі	цифрова нерівність, формалізація участі, алгоритмічні упередження	надмірний нагляд, придушення свобод, інформаційна ізоляція

Джерело: складено автором на основі узагальнення підрозділів 2.1–2.2

Як видно з табл. 2.5, відмінності між цифровою демократією та цифровим авторитаризмом мають не локальний, а системний характер. Вони охоплюють цілі цифрової трансформації, статус громадянина, режим функціонування інформації, логіку використання даних та загальний вектор політичної еволюції. Саме тому цифрове управління слід аналізувати не лише як технологічний, а передусім як політико-інституційний процес.

Першою фундаментальною відмінністю є різне розуміння місця громадянина в цифровому політичному середовищі. У цифровій демократії громадянин розглядається як носій політичної волі, який має бути не лише поінформований, а й залучений до обговорення, консультації, співвироблення рішень і в окремих випадках – до безпосереднього впливу на них. Цифрові технології в цій моделі знижують транзакційні бар'єри участі: спрощують доступ до інформації, роблять публічні процедури видимішими, дають змогу швидше комунікувати з інститутами влади, подавати ініціативи, брати участь у голосуваннях, консультаціях, бюджетуванні. Тобто технології працюють на розширення політичної суб'єктності.

На противагу цьому, в цифровому авторитаризмі громадянин не стає більш впливовим учасником публічної політики. Навпаки, його цифрова присутність перетворюється на джерело даних, що підлягають фіксації, аналізу та інтерпретації з боку держави. За таких умов громадянин існує для системи насамперед як носій поведінкових патернів, які можна відстежувати, класифікувати та, за потреби, коригувати. У цій логіці цифровізація не розширює політичну автономію, а переводить її у більш контрольоване середовище.

Другою важливою відмінністю є різний характер роботи з інформацією. У цифровій демократії інформація має тенденцію до відкритості: держава розкриває дані про бюджети, виборчі результати, адміністративні процедури, реєстри, публічні послуги. Така відкритість не є абсолютною, однак у своїй нормативній основі вона спрямована на зменшення інформаційної асиметрії

між владою і громадянами. Саме через це прозорість у демократичній моделі є не другорядним сервісним компонентом, а базовою умовою цифрового врядування.

Натомість в авторитарній моделі інформація набуває вибіркового характеру. Влада залишає за собою право визначати, які масиви даних підлягають відкриттю, які – частковому обмеженню, а які – повному приховуванню. При цьому обмеження стосуються не лише доступу до даних про діяльність самої держави, а й доступу громадян до альтернативних джерел інформації. Відтак цифрове середовище використовується не для розширення публічної видимості, а для конструювання контрольованого інформаційного простору.

Третя відмінність стосується самої архітектури цифрової інфраструктури. Для цифрової демократії характерною є сервісно-комунікаційна логіка: платформи участі, державні портали, електронні консультації, відкриті реєстри, механізми зворотного зв'язку. Навіть якщо така інфраструктура централізовано створюється державою, її функціональна мета полягає в забезпеченні доступу, зручності й інтеграції громадянина до публічної взаємодії. У цифровому авторитаризмі інфраструктура теж може бути високотехнологічною й інтегрованою, однак її призначення інше: вона конструюється як середовище контролю, фільтрації, ідентифікації, накопичення даних і виявлення потенційних політичних ризиків.

Щоб глибше виявити логіку функціонування обох моделей, доцільно зіставити їх не лише за ознаками, а й за базовими функціональними вимірами державного управління. Такий підхід дає змогу побачити, яким саме чином цифрові технології впливають на ключові управлінські процеси. Відповідне узагальнення подано в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Функціональний вимір відмінностей між моделями цифрового управління

Функціональний вимір	Демократична модель	Авторитарна модель
Комунікація	відкритий зворотний зв'язок між владою та громадянами	вертикальна комунікація з перевагою державного контролю
Участь	консультації, петиції, деліберація, е-голосування	декоративні або контрольовані форми залучення
Прозорість	відкриті дані, бюджети, реєстри, звітність	селективне розкриття, приховування чутливої інформації
Безпека	захист даних і довіри користувача	пріоритет контролю над правами і приватністю
Управлінська ефективність	сервісна оптимізація та підвищення якості послуг	політична стабілізація та зниження протестного потенціалу
Робота з ризиками	кіберзахист, боротьба з дезінформацією в правових межах	превентивний моніторинг, цензура, обмеження доступу
Легітимація влади	через довіру, участь і підзвітність	через контроль, дисципліну та інформаційне домінування

Джерело: складено автором

Таблиця 2.6 показує, що відмінності між моделями цифрового управління проявляються не лише на рівні політичних декларацій, а й у щоденній практиці функціонування держави. Те, що в демократичній моделі виступає інструментом підвищення якості взаємодії, у авторитарній може бути перетворене на канал нагляду. Особливо показовим є вимір безпеки: там, де демократична система намагається поєднати цифрову ефективність із правовими гарантіями та захистом приватності, авторитарна система схильна розглядати безпеку як підставу для розширення державного втручання.

Однак жорстке протиставлення двох моделей не повинно затуляти ще одну важливу тенденцію – формування проміжних або гібридних форм цифрового управління. Сучасний світ демонструє, що не всі політичні режими

вкладаються у чисту модель цифрової демократії чи цифрового авторитаризму. У багатьох країнах цифровізація відбувається суперечливо: одночасно впроваджуються сервіси участі, відкриті дані та електронні послуги, але також посилюється відеоспостереження, накопичення персональних даних, алгоритмічне сортування ризиків і централізація цифрової інфраструктури.

Саме тому цифрове управління доцільно розглядати як континуум, на одному полюсі якого перебуває відкрита партисипативна модель, а на іншому – репресивно-контрольна. Між цими полюсами формуються численні змішані конфігурації, у межах яких цифрові механізми поєднують сервісну, адміністративну та контрольну функції. Це особливо характерно для сучасних держав, які прагнуть підвищити ефективність управління, але водночас реагують на виклики безпеки, кіберзагроз, дезінформації та політичної нестабільності.

У зв'язку з цим доцільно звернутися до розширеної типології моделей цифрового управління за домінуючою політичною логікою, наведеної в додатку А. Вона дає змогу точніше відобразити проміжні й гібридні форми цифровізації, розмежувати партисипативно-прозору, сервісно-адміністративну, гібридну, контрольну-цензурну та репресивно-наглядову моделі, а також показати, що відмінності між ними визначаються не лише набором інструментів, а передусім логікою функціонування цифрових технологій у політичній системі.

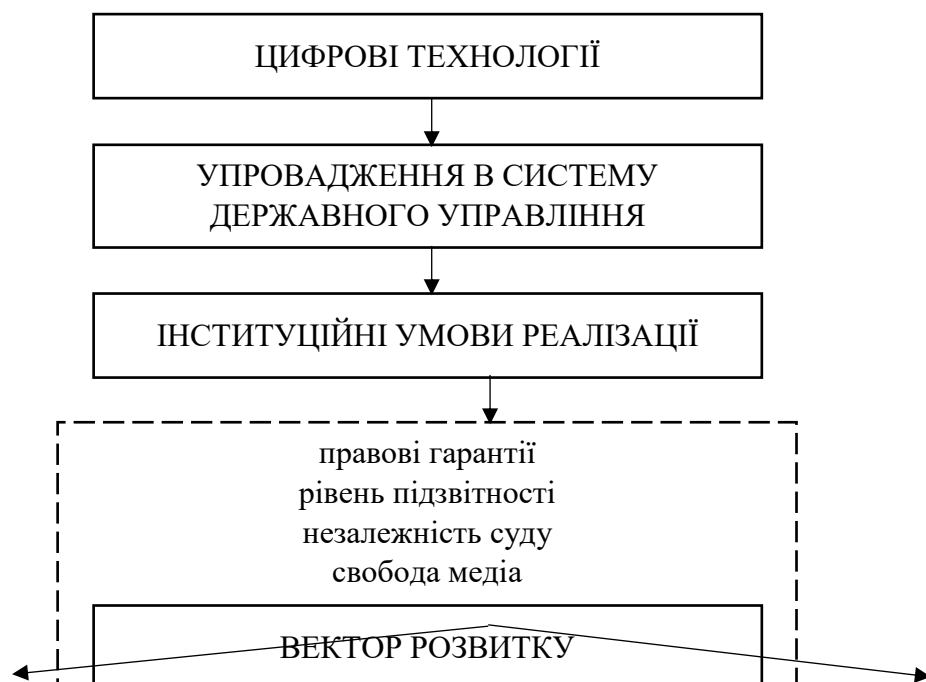
Представлена типологія також демонструє, що ці моделі не є статичними: між ними можливі поступові переходи, зумовлені змінами у політичному та інституційному середовищі. Саме тому особливої уваги потребує питання умов, за яких цифрове управління зберігає демократичну спрямованість або, навпаки, зміщується у бік більш жорстких форм контролю.

У цьому контексті особливо важливою є проблема інституційних запобіжників. У демократичній моделі цифрове управління потребує не лише технологічної спроможності, а й системи обмежень, які не дозволяють державі

перетворити цифрові інструменти на інструменти необмеженого втручання. До таких запобіжників належать незалежний судовий контроль, законодавче регулювання захисту персональних даних, підзвітність державних платформ, прозорість алгоритмів, парламентський і громадський нагляд за цифровими системами. Без цих елементів навіть спочатку демократично орієнтована цифровізація може поступово зміщуватися у бік більш жорсткої адміністративної або контрольної логіки.

Отже, ключовим критерієм відмінності між моделями є не сам факт використання технологій державою, а наявність або відсутність механізмів, що обмежують цифрову владу самої держави. Там, де держава цифровізується, але водночас лишається відкритою до контролю, оскарження і публічної критики, можна говорити про демократичний розвиток цифрового управління. Там, де цифровізація посилює асиметрію між державою і суспільством, звужує простір автономії та робить державне втручання менш видимим, але більш тотальним, виникає ризик дрейфу до цифрового авторитаризму.

Щоб відобразити внутрішню логіку цього дрейфу, доцільно подати аналітичну схему, яка показує, як одна і та сама цифрова трансформація може вести до різних політичних результатів залежно від інституційних умов (рис. 2.3).

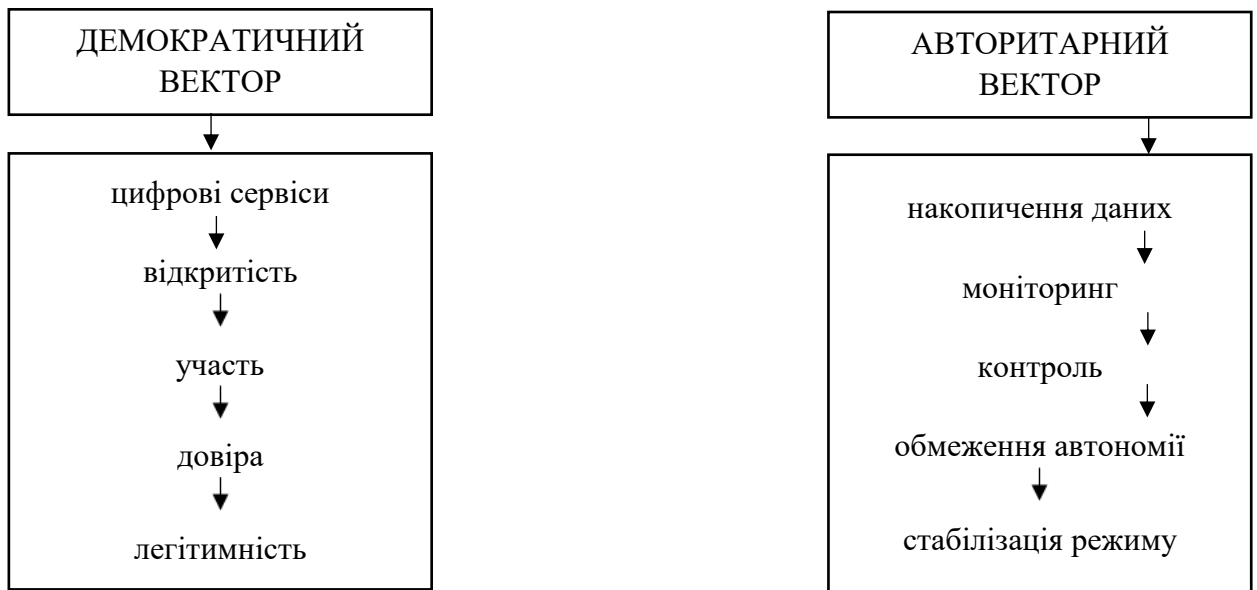

Рис. 2.3. Інституційна логіка трансформації цифрового управління

Джерело: систематизовано автором

Як показано на рис. 2.3, результат цифрової трансформації державного управління визначається не лише характером використаних технологій, а передусім інституційними умовами їх реалізації. Саме сукупність правових гарантій, рівня підзвітності, незалежності суду, свободи медіа та механізмів громадського контролю формує вектор розвитку цифрового управління – від розширення участі та відкритості до посилення контролю й обмеження автономії громадян.

На цій основі можна перейти до питання перспектив розвитку моделей цифрового управління. Таке питання є принципово важливим, оскільки цифровізація політики перебуває у стані активної еволюції, а сучасні тенденції не дозволяють говорити про завершені, остаточно сформовані моделі. Навпаки, спостерігається подальше ускладнення цифрового середовища, поява нових інструментів, посилення ролі штучного інтелекту, машинного навчання, предиктивної аналітики, автоматизованих систем ухвалення рішень.

Першою очевидною перспективою є подальше розширення цифрової участі у тих політичних системах, які спираються на демократичні інститути. Тут йдеться не лише про вдосконалення вже відомих інструментів –

електронних петицій, консультацій чи відкритих даних, – а про перехід до складніших форм цифрової взаємодії. Ймовірно, зростатиме роль платформ колективного обговорення, цифрових деліберативних процедур, гібридних моделей участі, де онлайн- та офлайн-механізми поєднуюватимуться в межах єдиного циклу вироблення публічної політики. Це означає, що цифрова демократія рухатиметься від моделі «доступу» до моделі «співтворення».

Другою перспективою є посилення значення цифрової довіри. Для демократичної моделі недостатньо лише технічної доступності сервісів. Громадяни мають бути впевнені, що їхні дані захищені, алгоритми не є дискримінаційними, а цифрові платформи не використовуються приховано проти них. Отже, розвиток цифрової демократії дедалі більше залежатиме від прозорості алгоритмів, зрозумілості цифрових процедур і наявності реальних механізмів оскарження автоматизованих рішень.

Третьою тенденцією є зростання ролі штучного інтелекту як інструмента державного управління. Це одна з найбільш суперечливих перспектив, оскільки штучний інтелект одночасно відкриває значні можливості для аналізу великих масивів даних, прогнозування потреб, автоматизації сервісів і персоналізації публічних послуг, але також може радикально посилити потенціал держави до нагляду, профілювання й поведінкового регулювання. Саме в цій точці межа між цифровою демократією і цифровим авторитаризмом стає особливо тонкою. У демократичних системах цей потенціал може бути використаний для підвищення якості послуг і точності управлінських рішень, тоді як в авторитарних режимах ті самі інструменти здатні стати основою масштабнішого моніторингу та превентивного контролю. Якщо алгоритмічні інструменти запроваджуються без чітких правових меж і без незалежного контролю, вони можуть непомітно трансформувати демократичне цифрове управління в гібридну або навіть контрольну модель.

Четвертою тенденцією є глобалізація моделей цифрового управління. Цифрові практики більше не залишаються виключно внутрішньою справою

окремих держав. Відбувається транснаціональне поширення як демократичних рішень, так і авторитарних технологій. З одного боку, країни переймають інструменти відкритих даних, цифрової ідентифікації, електронних сервісів, партисипаторних платформ. З іншого боку, системи спостереження, розпізнавання облич, цензурування платформ, фільтрації трафіку та централізованого управління інтернет-простором також поширюються між державами. У перспективі це означає, що боротьба між моделями цифрового управління буде відбуватися не лише всередині окремих країн, а й на рівні глобальної нормативної конкуренції.

П'ятою перспективою є посилення ролі міжнародних стандартів і наднаціонального регулювання. Чим більше цифрові технології впливають на права людини, політичну участь і свободу вираження поглядів, тим гострішою стає потреба у виробленні загальних принципів допустимого використання цифрових інструментів державою. Ідеться про стандарти прозорості алгоритмів, захисту персональних даних, регулювання біометричних технологій, умов використання систем автоматизованого прийняття рішень, заборони непропорційного цифрового нагляду. У перспективі саме наявність або відсутність таких норм значною мірою визначатиме, чи вдасться обмежити експансію цифрового авторитаризму.

Ще одним напрямом розвитку є зміна самого розуміння ефективності держави в цифрову епоху. У традиційному адміністративному підході ефективність часто зводилася до швидкості, керованості та технологічної оптимізації процесів. Проте у сфері цифрового управління цього вже недостатньо. Демократична якість держави дедалі більше оцінюватиметься не тільки за тим, наскільки швидко вона надає послуги, а й за тим, наскільки прозоро працюють її цифрові системи, чи мають громадяни реальний доступ до участі, чи можуть вони контролювати використання власних даних і чи не перетворюється цифрова інфраструктура на непрозору технологію влади. Тобто в майбутньому критерій ефективності неминуче доповнюватиметься критерієм цифрової підзвітності.

Усе це дозволяє стверджувати, що перспективи розвитку цифрового управління визначатимуться не самим темпом цифровізації, а якістю політико-правових рамок, у яких ця цифровізація відбувається. У демократичних країнах головним викликом залишатиметься збереження балансу між інноваційністю, безпекою та свободою. В авторитарних режимах цифрові технології й надалі, ймовірно, будуть використовуватися для поглиблення контролю, однак це не означає їх абсолютної стійкості. Надмірна концентрація даних, репресивна цифрова політика, тотальне спостереження й інформаційна ізоляція можуть мати і зворотний ефект: накопичення недовіри, поширення латентних форм спротиву, пошук альтернативних комунікаційних каналів і зниження довгострокової легітимності режиму.

Таким чином, порівняльний аналіз показує, що цифрова демократія та цифровий авторитаризм є не двома випадковими сценаріями використання технологій, а двома моделями політичного впорядкування цифрового простору. Їхня відмінність визначається не лише технічним набором засобів, а передусім тим, якою є роль громадянина, як організований доступ до інформації, кому належить контроль над даними, якими є межі державного втручання і яким способом забезпечується легітимність влади.

Отже, цифрове управління слід розглядати як ключову арену сучасної політичної трансформації, де вирішується питання про майбутнє взаємовідносин між державою, технологіями та свободою. Саме тому вивчення його моделей має не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення: воно дозволяє зрозуміти, за яких умов цифровізація сприяє зміцненню демократії, а за яких – стає основою для нових, більш витончених форм авторитарного контролю.

Висновки з другого розділу

У другому розділі здійснено порівняльний аналіз моделей цифрової демократії та цифрового авторитаризму, що дало змогу виявити не лише

відмінності у практиках використання цифрових технологій, а й глибші закономірності їх функціонування в межах різних політичних режимів. Проведене дослідження підтвердило, що цифровізація державного управління не є політично нейтральним процесом: її зміст, інституційне наповнення та наслідки визначаються характером взаємодії між державою і суспільством, рівнем правових гарантій, межами допустимого втручання у сферу приватності та ступенем підзвітності влади.

У ході аналізу встановлено, що цифрова демократія в сучасних демократичних країнах реалізується як багаторівнева система інструментів участі та прозорості, у межах якої цифрові технології сприяють зниженню бар'єрів політичної участі, розширенню доступу до інформації та підвищенню відкритості публічного управління. Розглянуті кейси Естонії, Данії, Тайваню та Мадрида показали, що цифрова демократія може набувати різних інституційних форм – інфраструктурно-сервісної, деліберативної, локально-партисипативної, – однак у всіх випадках її ефективність залежить від ступеня інституційної інтеграції цифрових механізмів, рівня цифрової довіри, інклюзивності доступу та реального впливу громадян на політичні рішення.

Водночас з'ясовано, що цифровий авторитаризм являє собою цілісну модель організації влади в цифровому середовищі, в якій технології використовуються для посилення контролю, нагляду, фільтрації інформації та превентивного стримування політичної мобілізації. Приклади Китаю, Росії та Ірану дозволили показати, що цифровий авторитаризм може реалізовуватися через різні інституційні конфігурації – від інтегрованого масового нагляду та поведінкового регулювання до інформаційної ізоляції й централізованого контролю над цифровим простором. Визначено, що його ключовими механізмами є масовий цифровий нагляд, алгоритмічне прогнозування ризиків, цензура, блокування та побудова контрольованої інфраструктури комунікації.

Порівняльний аналіз засвідчив, що відмінності між цифровою демократією та цифровим авторитаризмом мають системний характер і

виявляються на рівні базової мети цифровізації, ролі громадянина, режиму доступу до інформації, принципів використання даних, типу цифрової інфраструктури та механізмів легітимації влади. Якщо в демократичній моделі громадянин постає як політичний суб'єкт, а цифрові технології працюють на розширення участі та підзвітності, то в авторитарній моделі громадянин перетворюється на об'єкт спостереження, а цифрові інструменти вбудовуються у систему централізованого управління та стабілізації режиму.

Разом із тим доведено, що сучасне цифрове управління не зводиться до простої дихотомії між демократією та авторитаризмом. Значна частина сучасних держав демонструє гібридні конфігурації, у яких сервісні, адміністративні, партисипативні та контрольні функції поєднуються у різних співвідношеннях. Це дає підстави розглядати цифрове управління як континуум моделей, між якими можливі поступові переходи залежно від політичних, інституційних і безпекових умов. Саме тому особливого значення набуває проблема інституційних запобіжників, здатних обмежувати цифрову владу держави та перешкоджати дрейфу від демократично орієнтованої цифровізації до більш жорстких форм контролю.

У результаті дослідження обґрунтовано, що ключовим критерієм розмежування моделей цифрового управління є не сам факт використання цифрових технологій, а характер політичної логіки, в яку вони вбудовані, та наявність механізмів їх правового й суспільного обмеження. Незалежний судовий контроль, захист персональних даних, прозорість алгоритмів, парламентський і громадський нагляд, підзвітність цифрових платформ постають тими чинниками, які визначають, чи сприятиме цифровізація зміцненню демократії, чи, навпаки, стане підґрунтям для нових форм прихованого авторитарного контролю.

Проведений аналіз також дозволив окреслити перспективи подальшого розвитку цифрового управління. Встановлено, що вони пов'язані з розширенням цифрової участі, посиленням ролі цифрової довіри, активним впровадженням штучного інтелекту, глобалізацією моделей цифровізації та

формуванням міжнародних стандартів використання цифрових технологій державою. Водночас саме розвиток алгоритмічних систем, автоматизованого прийняття рішень і предиктивної аналітики робить межу між демократичним і авторитарним застосуванням цифрових інструментів особливо тонкою, що підсилює потребу в чітких політико-правових рамках їх використання.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження досягнуто поставленої мети та вирішено визначені завдання, що дозволило комплексно проаналізувати трансформацію політичних режимів в умовах цифровізації та виявити ключові закономірності використання цифрових технологій у сучасному політичному управлінні.

1. Встановлено, що цифрові технології виступають одним із визначальних чинників трансформації політичних режимів, оскільки їх вплив поширюється на всі ключові елементи політичної системи – інститути влади, механізми прийняття рішень, політичну комунікацію та форми громадянської участі. Цифровізація змінює логіку функціонування держави, сприяючи підвищенню оперативності управління, розширенню інформаційних можливостей і розвитку нових каналів взаємодії з громадянами. Водночас вона створює передумови для посилення контролю, концентрації влади та виникнення нових форм політичного впливу, пов'язаних із використанням даних, алгоритмів і цифрових платформ.

2. Розкрито сутність цифрової демократії та цифрового авторитаризму як двох альтернативних моделей політичного розвитку, що формуються в межах спільного технологічного середовища, але реалізуються на основі різних інституційних і ціннісних засад. Цифрова демократія характеризується інтеграцією цифрових технологій у демократичні процеси з метою розширення участі громадян, підвищення прозорості та підзвітності влади, розвитку електронного врядування та забезпечення цифрових прав. Натомість цифровий авторитаризм передбачає використання тих самих технологій для здійснення нагляду, цензури, маніпуляції інформацією, обмеження прав і свобод та зміцнення політичного контролю. Визначено, що ключова відмінність між цими моделями полягає не у технологіях як таких, а у способах їх політичного використання та характері інституційного середовища.

3. Обґрунтовано методологію порівняльного аналізу цифрових політичних режимів, яка базується на поєднанні порівняльного, інституційного, структурно-функціонального, системного та кейс-орієнтованого підходів. Такий підхід дозволяє розглядати цифрову демократію та цифровий авторитаризм як цілісні політичні моделі, що формуються внаслідок взаємодії технологічних, інституційних, правових і соціальних факторів. Визначено ключові критерії аналізу, зокрема характер політичної участі, рівень прозорості влади, ступінь державного контролю за цифровим простором, забезпечення цифрових прав і свобод, а також функціональне призначення цифрових технологій у системі управління.

4. Дослідження практик цифрової демократії показало, що у демократичних країнах цифрові технології активно використовуються як інструмент розширення політичної участі, забезпечення відкритості та підвищення ефективності публічного управління. Інструменти електронної демократії, такі як електронні петиції, онлайн-консультації, платформи громадської участі, відкриті дані та елементи електронного голосування, сприяють формуванню нових форматів взаємодії між державою і суспільством. Водночас встановлено, що ефективність цифрової демократії залежить від рівня інституційної інтеграції цих інструментів, наявності правових гарантій, цифрової довіри та подолання цифрової нерівності, що може обмежувати участь окремих соціальних груп.

5. Аналіз практик цифрового авторитаризму засвідчив, що у недемократичних режимах цифрові технології виступають інструментом системного контролю за суспільством. До ключових механізмів належать масове цифрове спостереження, цензура інформаційного простору, блокування доступу до ресурсів, використання технологій розпізнавання облич, біометричної ідентифікації, а також алгоритмічні системи прогнозування поведінки громадян. Виявлено, що сучасний цифровий авторитаризм характеризується переходом до превентивних форм контролю, коли держава не лише реагує на політичну активність, а й прагне запобігти їй.

виникненню. Окремо встановлено, що такі практики можуть маскуватися під інструменти підвищення безпеки або ефективності управління.

6. Проведений порівняльний аналіз моделей цифрового управління дозволив дійти висновку, що цифрова демократія та цифровий авторитаризм формують різні траєкторії політичного розвитку, однак між ними існує не жорстка межа, а континуум можливих моделей. У сучасному світі спостерігаються гібридні форми цифрового управління, у яких поєднуються елементи участі та контролю. Визначальним фактором, що впливає на напрям цифрової трансформації, є наявність інституційних запобіжників, зокрема незалежного судового контролю, захисту персональних даних, прозорості алгоритмів і підзвітності влади.

Узагальнено, що цифрові технології не мають наперед визначеного політичного змісту, а їхній вплив залежить від політичного режиму, рівня розвитку інституцій, правового регулювання та ціннісних орієнтирів суспільства. У цьому контексті цифровізація постає як одна з ключових арен сучасної політичної трансформації, де вирішується співвідношення між ефективністю державного управління, технологічним розвитком і забезпеченням громадянських свобод.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що цифрова епоха не скасовує класичного протистояння демократії та авторитаризму, а трансформує його, надаючи нових інструментів як для розширення участі та відкритості, так і для посилення контролю. Це зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення процесів цифровізації та формування ефективних механізмів, здатних забезпечити демократичну спрямованість цифрового розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гусаревич Н. Забезпечення реалізації активного виборчого права шляхом застосування цифрових технологій під час виборчого процесу. *Аспекти публічного управління*. 2023. Т. 11, № 3. С. 116–125. DOI: <https://doi.org/10.15421/152343>
2. Індекс місцевої електронної демократії в Україні: видання третє / Центр розвитку інновацій. Київ : ЦРІ, 2023.
3. Ісмаїлзаде Л. Медіа, маніпуляція та інформаційна війна. *Грані*. 2023. Т. 26, № 5. С. 55–65. DOI: <https://doi.org/10.15421/1723102>
4. Квітка С., Корсун В., Магиляс Ю. Цифрова трансформація публічного управління: перспективні напрямки досліджень. *Аспекти публічного управління*. 2024. Т. 12, № 3. С. 50–58. DOI: <https://doi.org/10.15421/152437>.
5. Ковалевська Д. Деліберативна демократія у процесах взаємодії громадянського суспільства і держави в Україні та світі. *Грані*. 2023. Т. 26, № 5. С. 26–31. DOI: <https://doi.org/10.15421/172397>
6. Корчак Н., Рачинський А., Ларіна Н. Цифрова трансформація та електронне врядування: наукові підходи дослідження в сфері публічного управління та адміністрування. *Аспекти публічного управління*. 2023. Т. 11, № 3. С. 43–49. DOI: <https://doi.org/10.15421/152334>
7. Крет О., Крет Р., Кундеус О. Система кібербезпеки як складова національної безпеки держави. *Грані*. 2024. Т. 27, № 5. С. 92–99. DOI: <https://doi.org/10.15421/172496>
8. Мишишин В. І., Жежнич П. І. Аналіз особливостей побудови систем електронного урядування в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 901. С. 12–21. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/10813> (дата звернення: 23.03.2026).

9. Оніщенко А., Левченко Д. Легітимація влади як ключовий елемент деліберативної демократії. *Грані*. 2021. Т. 24, № 5. С. 87–91. DOI: <https://doi.org/10.15421/172150>
10. Орлова Н. Євроінтеграційні орієнтири цифрової трансформації у державному управлінні України. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. Т. 12, № 1. С. 118–125. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2025-11-118-125>
11. Орукова М. Становлення, поняття та зміст авторського права в цифровому просторі. *Грані*. 2023. Т. 26, № 6. С. 29–32. DOI: <https://doi.org/10.15421/1723125>
12. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини у цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28, № 1. С. 7–35.
13. Петров П. Трансформація політичних інститутів у цифрову епоху: інновації, стабільність і криза довіри. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2025. № 1 (77). С. 129–133. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1\(77\)-18](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1(77)-18)
14. Подгорна В. Цифрові платформи та їхній вплив на політичну сферу. *Проблеми політичної психології*. 2021. Вип. 10 (24). С. 301–309. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol24-Year2021-81>
15. Положення про Міністерство цифрової трансформації України : постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.03.2026).
16. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.03.2026).

- 17.Соцкій О. О. Інформаційний капітал у сучасному суспільстві: до концептуалізації поняття. *Грані*. 2015. Т. 18, № 5. С. 11–16. DOI: <https://doi.org/10.15421/1715091>
- 18.Хома Н., Ніколаєва М. Цифровий авторитаризм: поняття, особливості, загрози. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2022. № 46. С. 159–166. DOI: <https://doi.org/10.31861/mhpi2022.46.159-166>.
- 19.Шебанов В. Концептуалізація поняття «цифрова демократія» у сучасному науковому дискурсі. *Аспекти публічного управління*. 2025. Т. 13, № 1. С. 93–105. DOI: <https://doi.org/10.15421/152511>
- 20.Шманатов М. Цифрові технології як фактор впливу на політичні процеси: спроба концептуалізації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2021. Вип. 40. С. 29–37. DOI: <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2021-40-04>
- 21.Юсіфбейлі Р. Електронне урядування в публічному управлінні та адмініструванні сучасної України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 20. С. 99–102.
- 22.Becker T. Teledemocracy: bringing power back to the people. *The Futurist*. 1981. Vol. 15, No. 6. P. 6–9
- 23.Brooking E. T., Kianpour S. Iran and the internet. Iranian Digital Influence Efforts: Guerrilla Broadcasting for the Twenty-First Century. *Washington : Atlantic Council*, 2020. P. 11–14. URL: <http://www.jstor.org/stable/resrep24668.6> (дата звернення: 22.03.2026).
- 24.Chadwick A. Digital democracy. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Oxford : Oxford University Press, 2023. P. 1–25.
- 25.China’s algorithms of repression: reverse engineering a Xinjiang police mass surveillance app / Human Rights Watch. New York : Human Rights Watch, 2019. URL: <https://www.hrw.org/report/2019/05/01/chinas-algorithms-repression/reverse-engineering-xinjiang-police-mass> (дата звернення: 23.03.2026).

26. Coleman S. Digital democracy. The international encyclopedia of political communication / ed. by G. Mazzoleni. Malden : Wiley Blackwell, 2016. P. 306–317.
27. Coleman V., Napolitano J. Digital human rights need a single home in U.S. government. *Foreign Policy*. 2022. 14 Mar.
28. Dahlberg L. Re-constructing digital democracy: an outline of four «positions». *New Media & Society*. 2011. Vol. 13, No. 6. P. 855–872. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.07.006>.
29. Danaher J., Hogan M., Noone C. та ін. Algorithmic governance: developing a research agenda through the power of collective intelligence. *Big Data & Society*. 2017. December. DOI: <https://doi.org/10.1177/2053951717726554>
30. Deseriis M. Digital movement parties: a comparative analysis of the technopolitical cultures and the participation platforms of the Movimento 5 Stelle and the Piratenpartei. *Information, Communication & Society*. 2020. Vol. 23, No. 12. P. 1770–1786. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369118X.2019.1631375>
31. Dragu T., Przeworski A. Preventive repression: two types of moral hazard. *American Political Science Review*. 2019. Vol. 113, No. 1. P. 77–87.
32. Fakhoury M. та ін. Internet censorship and control mechanisms in Iran. 2025.
33. Feldstein S. The global expansion of AI surveillance. Washington : Carnegie Endowment for International Peace, 2019. 28 p. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2019/09/the-global-expansion-of-ai-surveillance> (дата звернення: 23.03.2026).
34. Fowler E., Franz M., Martin G., Peskowitz Z., Ridout T. Political advertising online and offline. *American Political Science Review*. 2021. Vol. 115, No. 1. P. 130–149. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003055420000696>
35. Freedom on the Net 2023: the repressive power of artificial intelligence / Freedom House. Washington : Freedom House, 2023. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2023/repressive-power-artificial-intelligence> (дата звернення: 23.03.2026).

36. Freelon D., Marwick A., Kreiss D. False equivalencies: online activism from left to right. *Science*. 2020. Vol. 369, No. 6508. P. 1197–1201. DOI: <https://doi.org/10.1126/science.abb2428>
37. Fung A., Russon Gilman H., Shkabatur J. Six models for the internet + politics. *International Studies Review*. 2013. Vol. 15, No. 1. P. 30–47. URL: <https://www.jstor.org/stable/24033166> (дата звернення: 23.03.2026).
38. Gasser U., Budish R., West S. M. Multistakeholder as governance groups: observations from case studies. Berkman Center Research Publication. 2022.
39. Gilardi F. Digital technology, politics, and policy-making. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. URL: <https://fabriziogilardi.org/resources/papers/Digital-Technology-Politics-Policy-Making.pdf> (дата звернення: 23.03.2026).
40. Guess A., Lyons B. Misinformation, disinformation, and online propaganda. *Social Media and Democracy: The State of the Field, Prospects for Reform* / ed. by N. Persily, J. Tucker. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. P. 10–33. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108890960>
41. Hague B. N., Loader B. D. Digital democracy: discourse and decision making in the information age. London : Routledge, 2021.
42. Hartmann K., Wenzelburger G. Uncertainty, risk and the use of algorithms in policy decisions: a case study on criminal justice in the USA. *Policy Sciences*. 2021. Vol. 54, No. 2. P. 269–287. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11077-020-09414-y> (дата звернення: 23.03.2026).
43. Harwood B., Anand A., Bhalavat C. Digital democracy: a systematic literature review. *Frontiers in Political Science*. 2023. Vol. 5. P. 1–12. URL: <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-27419-5> (дата звернення: 23.03.2026).
44. Internet shutdowns in 2023: the #KeepItOn report / Access Now. New York : Access Now, 2024. URL: <https://www.accessnow.org/internet-shutdowns-2023/> (дата звернення: 23.03.2026).

45. Iran: internet shutdown hides violations in escalating protests. Amnesty International. 2026. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2026/01/internet-shutdown-in-iran-hides-violations-in-escalating-protests/> (дата звернення: 23.03.2026).
46. Iran's internet shutdown signals new stage of digital isolation. Chatham House. 2026. URL: <https://www.chathamhouse.org/2026/01/irans-internet-shutdown-signals-new-stage-digital-isolation> (дата звернення: 23.03.2026).
47. Jackson S. J., Bailey M., Welles B. F. Hashtag activism: networks of race and gender justice. Cambridge : MIT Press, 2020. URL: <https://mitpress.mit.edu/books/hashtagactivism> (дата звернення: 23.03.2026).
48. Kelm O., Dohle M., Bernhard U. Politicians' self-reported social media activities and perceptions: results from four surveys among German parliamentarians. Social Media + Society. 2019. April. DOI: <https://doi.org/10.1177/2056305119837679>
49. Khalil L. Digital authoritarianism, China and COVID. 2020. URL: <https://www.lowyinstitute.org/publications/digital-authoritarianism-china-covid> (дата звернення: 23.03.2026).
50. Legard S. Displacement and citizen participation: a comparison of the enactment of e-participation platforms in Oslo and Madrid. Citizen Participation in the Information Society / ed. by S. Hovik та ін. Cham : Palgrave Macmillan, 2022. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-99940-7_3.
51. Levy R. Social media, news consumption, and polarization: evidence from a field experiment. *American Economic Review*. 2021. Vol. 111, No. 3. P. 831–870. URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.20191777> (дата звернення: 23.03.2026).
52. Lindner R., Aichholzer G. E-democracy: conceptual foundations and recent trends. *European E-Democracy in Practice. Studies in Digital Politics and Governance* / ed. by L. Hennen та ін. Cham : Springer, 2020. P. 11–45.

53. Lips S., Tsap V., Bharosa N. та ін. Management of national eID infrastructure as a state-critical asset and public-private partnership: learning from the case of Estonia. *Information Systems Frontiers*. 2023. Vol. 25. P. 2439–2456. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10796-022-10363-5>.
54. Menendez-Blanco M., Bjørn P. Designing digital participatory budgeting platforms: urban biking activism in Madrid. *Computer Supported Cooperative Work*. 2022. Vol. 31. P. 567–601. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10606-022-09443-6>.
55. Moats D., Tseng Y. S. Sorting a public? Using quali-quantitative methods to interrogate the role of algorithms in digital democracy platforms. *Information, Communication & Society*. 2024. Vol. 27, No. 5. P. 973–1007. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369118X.2023.2230286>.
56. Petitpas A., Jaquet J. M., Sciarini P. Does e-voting matter for turnout, and to whom? *Electoral Studies*. 2021. Vol. 71. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2020.102245>
57. Poster M. Cyberdemocracy: internet and the public sphere. *Internet Culture* / ed. by D. Porter. London : Routledge, 2023. P. 201–218.
58. Romanov B., Duenas Cid D., Solvak M. I know, therefore, I trust? Quantitatively modelling how knowledge shapes the reliance on trust and confidence in the case of internet voting usage in Estonia. *Interacting with Computers*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1093/iwc/iwaf055>.
59. Russia blocks record 1.3M web pages in 2025. *The Moscow Times*. 2026. 19 Jan. URL: <https://www.themoscowtimes.com/2026/01/19/russia-blocks-record-13m-web-pages-in-2025-a91719> (дата звернення: 23.03.2026).
60. Russia: Freedom on the Net 2023 / Freedom House. Washington : Freedom House, 2023. URL: <https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-net/2023> (дата звернення: 23.03.2026).
61. Smith A., Martín P. P. Going beyond the smart city? Implementing technopolitical platforms for urban democracy in Madrid and Barcelona.

- Journal of Urban Technology*. 2021. Vol. 28, No. 1–2. P. 311–330. DOI: <https://doi.org/10.1080/10630732.2020.1786337>.
62. Social credit system in China / European Parliamentary Research Service. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2020. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649341/EPRS_BRI\(2020\)649341_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649341/EPRS_BRI(2020)649341_EN.pdf) (дата звернення: 23.03.2026).
63. Solvak M., Vassil K. Could internet voting halt declining electoral turnout? New evidence that e-voting is habit forming. *Policy & Internet*. 2018. Vol. 10, No. 1. P. 4–21. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/poi3.160> (дата звернення: 23.03.2026).
64. Stockmann C., Scalia V. Democracy on the Five Star Movement's Rousseau platform. *European Politics and Society*. 2020. Vol. 21, No. 5. P. 603–617. URL: <https://flore.unifi.it/retrieve/handle/2158/1245019/614732/Democracy%20on%20the%20Five%20Star%20Movement%20s%20Rousseau%20platform%20%282%29.pdf> (дата звернення: 23.03.2026).
65. Strömbäck J., Esser F. How political actors use the media: a functional analysis of the media's role in politics. *Political Public Relations and Mediatization: The Strategies of News Management* / ed. by P. van Aelst, S. Walgrave. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2017. P. 63–83.
66. Surveillance camera statistics: which city has the most CCTV cameras? / Comparitech. URL: <https://www.comparitech.com/blog/vpn-privacy/the-worlds-most-surveilled-cities> (дата звернення: 23.03.2026).
67. The OECD reinforcing democracy initiative: monitoring report – assessing progress and charting the way forward / OECD. Paris : OECD Publishing, 2024. URL: <https://www.oecd.org> (дата звернення: 22.03.2026).
68. United Nations E-Government Survey 2024: accelerating digital transformation for sustainable development / United Nations Department of

Economic and Social Affairs. New York : United Nations, 2024. 205 p. DOI: <https://doi.org/10.18356/9789211067286>.

69. Van Dijk J. Digital democracy: vision and reality. *Public Administration in the Information Age: Revisited* / ed. by I. Snellen, M. Thaens, W. van de Donk. Amsterdam : IOS Press, 2013. P. 49–62.
70. Whitelists for dark times: Russian authorities persistently build a «closed» internet on top of an «open» one. Re:Russia. 2025. URL: <https://re-russia.net/en/analytics/0364/> (дата звернення: 23.03.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

Розширена типологія моделей цифрового управління за домінуючою політичною логікою

Запропонована типологія має аналітичний характер і відображає домінуючу логіку використання цифрових технологій, хоча в реальній політичній практиці окремі держави можуть поєднувати елементи кількох моделей.

Модель цифрового управління	Домінуюча політична логіка	Ключова мета впровадження цифрових технологій	Типові цифрові інструменти	Характер взаємодії держави і громадянина	Особливості використання даних	Основний політичний результат	Потенційні ризики та обмеження
Партисипативно-прозора	участь, підзвітність, співуправління, відкритість	залучення громадян до вироблення рішень, посилення підзвітності інститутів, розширення публічного контролю	відкриті дані, електронні консультації, е-петиції, деліберативні платформи, партисипаторне бюджетування, цифрові форуми	двостороння та інтерактивна; громадянин виступає як повноцінний учасник політичного процесу	дані відкриваються для суспільного контролю, аналітики, підвищення прозорості та обґрунтованості рішень	зростання довіри до інститутів, підвищення включеності, зміцнення легітимності рішень	цифрова нерівність, формалізація участі, переважання консультативними процедурами, ризик низької репрезентативності онлайн-участі
Сервісно-адміністративна	ефективність, зручність, швидкість, раціоналізація управління	спрощення взаємодії громадян із державою, зменшення адміністративних витрат, автоматизація послуг	єдині державні портали, цифрова ідентифікація, електронний документообіг, автоматизовані сервіси, кабінети користувача, мобільні державні застосунки	переважно функціональна та сервісна; громадянин виступає передусім як користувач державних послуг	дані застосовуються для оптимізації процесів, пришвидшення адміністративних процедур, персоналізації сервісів	підвищення ефективності управління, скорочення бюрократичних бар'єрів, зручність доступу до послуг	звуження цифрового управління до сервісної функції без реального розширення участі, залежність від технічної інфраструктури, ризики кібербезпеки
Гібридна	поєднання сервісності	одночасне покращення	цифрові сервіси, інтегровані	змішана; громадянин	дані використовуються як	амбіваlettний ефект:	розмитість меж між сервісом і

	ті з розширеним моніторингом, баланс між ефективністю і контролем	державних сервісів і посилення адміністративного спостереження за суспільними процесами	реєстри, аналітика великих даних, системи верифікації особи, часткове відеоспостереження, поведінкові алгоритми	одночасно є користувачем сервісів і джерелом даних для моніторингу	для сервісної оптимізації, так і для оцінювання поведінкових патернів, виявлення ризиків та адміністративного контролю	зручність та швидкість поєднуються з поступовим зростанням ризиків контролю	наглядом, послаблення приватності, зниження прозорості алгоритмічних рішень, ризик дрейфу до контрольної моделі
Контроль но-цензурна	стабілізація влади, обмеження дискурсу, керування інформаційним простором	недопущення політичної мобілізації, звуження доступу до альтернативної інформації, формування контролюваного цифрового середовища	блокування сайтів, фільтрація контенту, цензура платформ, DPI, регулювання провайдерів, контроль соціальних мереж	асиметрична; держава домінує в інформаційній взаємодії, громадянин має обмежений простір для самостійного вираження	дані використовуються для виявлення небажаного контенту, відстеження інформаційних потоків та регулювання цифрового дискурсу	контроль інформаційного простору, обмеження свободи слова, зниження видимості опозиційних позицій	інформаційна ізоляція, зменшення довіри до інституцій, стимулювання прихованих форм комунікації, технологічне пригнічення публічної сфери
Репресивно-наглядова	превентивне виявлення, стримування та придушення ризиків для режиму	забезпечення політичної керованості через масовий моніторинг, ідентифікацію та профілювання громадян	AI-нагляд, біометрія, системи розпізнавання облич, поведінкова аналітика, великі дані, мережі відеоспостереження, автоматизоване виявлення «ризикової» активності	односторонній жорсткий контроль; громадянин розглядається як об'єкт спостереження та потенційної превентивної дії	дані накопичуються, централізовано та застосовуються для прогнозування, класифікації, профілювання і політичного контролю	глибокий політичний контроль, зниження автономії громадян, посилення дисциплінарного впливу держави	тотальне втручання у приватність, придушення громадянських свобод, деполітизація суспільства, висока залежність режиму від технологічної інфраструктури

Джерело: складено автором

Протокол аналізу звіту подібності науковим керівником

Заявляю, що я ознайомився (-лась) з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання плагіату щодо роботи:

Автор: Віктор Чернега

Співавтор:

Назва: ЦИФРОВА ДЕМОКРАТІЯ ПРОТИ ЦИФРОВОГО АВТОРИТАРИЗМУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ

Науковий керівник: Завідувач кафедри Світлана Наумкіна

Підрозділ: Кафедра політичних наук і права

Коефіцієнт подібності 1: 4.02%

Коефіцієнт подібності 2: 0%

Мікропробіли: 0

Заміна букв: 0

Інтервали: 0

Білі знаки: 0

Дата створення звіту: 2026-06-12 10:55:46.0

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

☒ Запозичення, виявлені в роботі є законними і не є плагіатом. Рівень подібності не перевищує допустимої межі. Таким чином робота незалежна і приймається.

☐ Запозичення не є плагіатом, але перевищено граничне значення рівня подібностей. Таким чином робота повертається на доопрацювання.

☐ Виявлено запозичення і плагіат або навмисні текстові спотворення (маніпуляції), як передбачувані спроби укриття плагіату, які роблять роботу невідповідною вимогам законодавства (Ст. 32. ЗУ Про вищу освіту, пункт 3.1, Ст. 42. ЗУ Про освіту) та вимог НАЗЯВО (Критерій 5), а також кодексу етики і процедур. Таким чином робота не приймається.

Обґрунтування:

Дата

експерт